

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

***ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПОДОЛАННЯ
ДИСЛЕКСІЙ ТА ДИЗГРАФІЙ
У ДІТЕЙ СЬОМОГО РОКУ ЖИТТЯ***

Черкаси 2011

Попередження і подолання дислексій та дизграфій у дітей сьомого року життя: навчально-методичний посібник вчителя-логопеда. – Черкаси: ЧОПОП, 2010. – 92 с.

Автор:

Момоток Тетяна Петрівна, методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Рецензенти:

О.Б.Качуровська, доцент кафедри логопедії, кандидат педагогічних наук Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ ім. М.П.Драгоманова;

Т.К.Андрющенко, завідувач кафедри освітнього менеджменту і педагогічних інновацій Черкаського ОПОП, кандидат педагогічних наук;

Н.О.Піскова, учитель-логопед Черкаської санаторної загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів Черкаської обласної ради, учитель-методист

Проблема порушення письма і читання є найбільш актуальною для шкільних учителів початкової ланки освіти. Немає жодного загальноосвітнього навчального закладу, де б учні не потребували логопедичної допомоги. Даний посібник містить програму логопедичних занять, зміст якої приділяє особливу увагу формуванню у дітей уміння читати, розвиткові фонематичного слуху, звукового аналізу, виправленню вад мовлення, уточненню та збагаченню словника. Матеріал розміщено відповідно до програмових вимог з рідної мови з урахуванням потреб та можливостей дітей з мовленнєвими вадами. Посібник буде корисним слухачам курсів підвищення кваліфікації учителів-логопедів, учителів початкової ланки освіти, студентам, які навчаються за вищевказаними спеціальностями та батькам дітей-логопатів.

Затверджено на засіданні Вченої ради інституту.
Протокол №4 від 05.11.2008 року

ЗМІСТ

Науковий погляд на проблему попередження та подолання дислексій і дизграфій у дітей сьомого року життя	5
Слово фахівцям	5
Загальні рекомендації логопедам, які працюють з дітьми сьомого року життя	6
Порушення письма і читання	15
Дизграфічні помилки	16
Психофізіологічні механізми процесу письма	17
Методи подолання дизграфії і дислексії у дітей	18
Диференціація твердих і м'яких звуків.....	18
Порушення письма і читання дітей з особливими потребами.....	19
Рекомендована програма логопедичних занять	19
Тема: звук А. Позначення його буквою А.	20
Тема: звук У. Позначення його буквою У.	21
Тема: звук І. Позначення його буквою І.	22
Тема: звук О. Позначення його буквою О.	23
Тема: звук И. Позначення його буквою И.	24
Тема: звук Е. Позначення його буквою Е.	26
Тема: звуки П, П'. Позначення його буквою П.	27
Тема: звуки М, М'. Позначення буквою М.	28
Тема: звуки Б, Б'. Позначення буквою Б.	29
Тема: звуки Т, Т'. Позначення буквою Т.	30
Тема: звуки Д, Д'. Позначення буквою Д.	31
Тема: звук і буква Н, Н'.....	32
Тема: звуки В,В'. Позначення буквою В.	34
Тема: звуки К, К'. Позначення буквою К.....	35
Тема: звуки Х, Х'. Позначення буквою Х.....	36
Тема: звуки Г, Г'. Позначення буквою Г.....	37
Тема: звуки С, С'. Позначення буквою С.....	38
Тема: звуки С, С'	39
Тема: звуки С, С'	41
Тема: звуки З, З'. Позначення буквою З.....	42
Тема: звуки З, З'	43
Тема: звук Л.....	44

Тема: звуки Л, Л'	45
Тема: звук Ш. Позначення буквою Ш.	47
Тема: звук Ш.	48
Тема: диференціація звуків С-Ш.....	49
Тема: звук Ж. Позначення буквою Ж.	50
Тема: звук Ж.....	52
Тема: диференціація звуків З-Ж.....	53
Тема: звук Й. Букви Й, І, Є, Ю.	54
Тема: звук і буква Ф.....	55
Тема: звук Р і буква Р.....	57
Тема: звук Р і буква Р.....	59
Тема: звук і буква Р-Р'.....	61
Тема: диференціація звуків Р-Л	62
Тема: звук і буква Ц.....	63
Тема: диференціація звуків Ц – С.	64
Тема: звук і буква Ч.	65
Тема: диференціація звуків Ч-Ц-С.....	67
Тема: знайомство з буквою Щ	68
Дидактичні матеріали.....	70
Використана література.....	91

О.Б. Качуровська,
*доцент кафедри логопедії,
кандидат педагогічних наук
Інституту корекційної педагогіки та психології
НПУ ім. М.П.Драгоманова*

НАУКОВИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ДИСЛЕКСІЙ І ДИЗГРАФІЙ У ДІТЕЙ СЬОМОГО РОКУ ЖИТТЯ

СЛОВО ФАХІВЦЯМ

Методичний посібник спрямовується на удосконалення системи навчання дітей з дислексією та дизграфією. Зазначимо, що пріоритетним напрямом удосконалення сучасної загальної і спеціальної освіти є всебічний розвиток творчої особистості школярів, що передбачає комплексне формування у них усіх компонентів мислення, а також створення умов, що сприятимуть навчанню відповідно до реальних можливостей дітей. У цьому зв'язку запропонований методичний посібник дозволяє учителям початкової ланки і логопедам, які працюють у загальноосвітніх школах, подолати проблему дислексії і дизграфії.

Посібник має чітку структуру і складається з двох частин: першої – теоретичної і другої – практичної.

Посібник може бути використаним для підготовки для спеціальних логопедичних занять та додаткових годин з рідної мови.

Т.К. Андрющенко,
*кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри освітнього
менеджменту і педагогічних інновацій
Черкаського ОІПОПІ*

На сучасному етапі реформування освітньої галузі одним із пріоритетних завдань є подолання та попередження виникнення в учнів початкової ланки дислексій та дизграфій, сприяння розвитку інформаційної культури молодших школярів. Реалізація зазначених завдань здійснюється під час занять дітей на логопунктах з використанням матеріалів запропонованого посібника «Попередження та подолання дислексій та дизграфій у дітей сьомого року життя».

Розробка даного посібника характеризується актуальністю та практичною значущістю і викликана практичними потребами, оскільки багато вчителів-логопедів зазнають труднощів в плануванні та проведенні фронтальних занять із дітьми, які мають мовленнєві вади.

На увагу заслуговує логіка викладу автором матеріалу. Заняття сплановано з урахуванням вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку. Це сприятиме поліпшенню процесу навчання письму та читанню школярів початкової ланки. Посібник також допоможе батькам здійснювати в умовах родини корекцію мовленнєвих вад дитини-логопата.

Н.О. Піскова,
*вчитель-логопед санаторної загальноосвітньої
школи-інтернату I-II ступенів
Черкаської обласної ради*

Основним завданням в роботі логопеда є корекція мовленнєвих вад і підготовка дитини до повноцінного засвоєння знань і умінь за шкільною програмою. У даному посібнику подані матеріали на цікаву та актуальну тему – попередження і подолання дислексій та дизграфій у дітей молодшого шкільного віку.

Розміщена в посібнику програма логопедичних занять була апробована у Черкаській санаторній загальноосвітній школі-інтернаті I-II ступенів Черкаської обласної ради, в Черкаській гімназії №31 Черкаської міської ради, Черкаській загальноосвітній школі I-III ступенів № 22 Черкаської міської ради і може бути використана для проведення логопедичних занять на шкільних логопунктах. Основна форма роботи – підгрупові заняття. Матеріал можна використовувати і для індивідуальної роботи.

Цінність роботи полягає в тому, що даний матеріал розміщено відповідно до програмових вимог з рідної мови з урахуванням потреб та можливостей дітей з особливими потребами. Враховано, що діти шестирічного віку не повинні бути перевантаженими, тривалість заняття не повинна перевищувати 35 хвилин. За допомогою даного посібника вчитель-логопед матиме змогу контролювати, корегувати та закріплювати здобуті навички учнями на уроках з рідної мови. Завдання підібрано, адаптовано та зкореговано за принципом від простого до складного. Завдання мають на меті сприяти попередженню та подоланню дизграфій та дислексій, розвитку фонематичного слуху, граматичних, орфоепічних та орфографічних навичок дітей.

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЛОГОПЕДАМ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ З ДІТЬМИ СЬОМОГО РОКУ ЖИТТЯ

Мовлення — найважливіша психічна функція, властива тільки людині. Завдяки мовленнєвому спілкуванню, віддзеркалення світу в свідомості однієї людини постійно поповнюється і збагачується тим, що відбивається в суспільній свідомості, зв'язується з досягненнями всієї суспільно-виробничої і культурної діяльності людства. Таким чином, мовлення є основою

комунікативної функції, яка здійснюється за допомогою тієї або іншої мови. Завдяки цьому, ми сприймаємо прозу Л.Толстого і Е.Хемінгуея, вірші А.Пушкіна і В. Шекспіра, використовуємо теоретичну спадщину Д.Менделєєва і А. Енштейна.

На основі мовлення і його смислової одиниці - слова - формуються і розвиваються такі психічні процеси, як сприйняття, уява, пам'ять. На величезне значення мовлення для розвитку мислення і формування особи неодноразово указував Л.С. Виготський, який писав: «Розвиток усного мовлення, ймовірно, найзручніше явище для того, щоб прослідкувати механізм формування поведінки і зіставити підхід до цих явищ, типовий для вчення про умовні рефлекси, з психологічним підходом до них. Розвиток мовлення представляє перш за все історію того, як формується одна з найважливіших функцій культурної поведінки дитини, що лежить в основі накопичення її культурного досвіду».

Мовлення - один з найбільш потужних факторів і стимулів розвитку дитини. Це зумовлено винятковою роллю, яку воно відіграє в житті людини. Мовлення в своєму розвитку проходить певні етапи. На кожному з етапів елементи мовленнєвої системи формуються у певній закономірності. Однак, якщо ці закономірності порушуються, мовленнєва система дитини формується непослідовно, і, як наслідок, веде до мовленнєвих порушень, виправити які може тільки спеціаліст.

Мовленнєві порушення — збірний термін для позначення відхилень від мовленнєвої норми, які повністю або частково перешкоджають мовленнєвому спілкуванню і обмежують можливості соціальної адаптації дитини. Як правило, вони обумовлені відхиленнями в психофізіологічному механізмі мовлення, не відповідають віковій нормі, самостійно не долаються і можуть істотно вплинути на подальший психічний розвиток дитини. Для їх позначення фахівцями використовуються різні, не завжди взаємозамінні терміни — розлади мовлення, дефекти мовлення, недоліки мовлення, недорозвинення мовлення, мовленнєва патологія, мовленнєві відхилення.

До дітей з порушеннями мовлення відносяться діти з психофізичними вадами різної вираженості, що викликають розлади комунікативної і узагальнювальної (пізнавальної) функцій мовлення. Від інших категорій дітей з особливими потребами їх відрізняють нормальний біологічний слух, зір і повноцінні передумови інтелектуального розвитку. Виділення цих диференціюючих ознак необхідне для їх відмежування від мовленнєвих порушень, що відзначаються у дітей з олігофренією, затримкою психічного розвитку, сліпих і слабозорих, дітей з раннім дитячим аутизмом тощо.

Серед причин, що викликають порушення мовлення, розрізняють біологічні і соціальні. Біологічними причинами розвитку мовленнєвих порушень є патогенні чинники, що впливають, головним чином, в період внутрішньоутробного розвитку і пологів (гіпоксія плоду, родові травми тощо), а також в перші місяці життя після народження (мозкові інфекції, травми тощо). Мовленнєві порушення, виникнувши під впливом одного з патогенних

чинників, самі по собі не зникають і без спеціально організованої корекційної логопедичної допомоги можуть негативно позначитися на всьому подальшому розвитку дитини.

Соціально-психологічні чинники ризику пов'язані, головним чином, з психічною депривацією дітей. Негативну дію на мовленнєвий розвиток може накладати засвоєння дитиною одночасно двох мовних систем (вивчення іноземної мови поряд із недостатнім рівнем володіння рідною мовою згідно вікових норм дитини), зайва стимуляція мовленнєвого розвитку дитини, неадекватний тип виховання дитини, педагогічна занедбаність, тобто відсутність належної уваги до розвитку мовлення дитини, мовленнєві дефекти оточуючих дитину людей.

Подолання мовленнєвих порушень повинно забезпечуватись на **шкільному логопункті** раціональним поєднанням фронтальних, підгрупових та індивідуальних занять з учнями. Крім того, корекція порушень розвитку мовлення проводиться і на уроках рідної мови. Для цього програмою передбачені окремі розділи: розвиток мовлення, навчання грамоті, фонетика, граматики і правопис тощо. Розвиток мовлення відбувається і на матеріалі інших предметів, що вивчаються в шкільному курсі.

Основним критерієм при зарахуванні дитини до логопункту є характер мовленнєвого порушення і його значення для успішності в навчанні і спілкуванні дитини. Вся робота повинна будуватися з урахуванням індивідуального розвитку кожної дитини.

Логопедичні групи формуються з урахуванням однорідності дефектів мовлення дітей та формування звукової і смислової сторін мовлення. Індивідуальні логопедичні заняття проводяться вчителем-логопедом в другій половині дня, тривалістю 20 - 25 хвилин. Фронтальні заняття тривають 35 - 45 хвилин.

Враховуючи сучасні вимоги до основних напрямів інформатизації освіти через **використання нових інформаційних технологій** для реалізації розвиваючого навчання і підвищення якості освіти, слід зазначити, що для молодших школярів комп'ютерні технології сьогодні набули цінності не тільки як предмет вивчення, але і як потужний і ефективний засіб корекційного впливу. Саме тому в сучасних умовах логопедичні заняття вже не мислимі без застосування комп'ютерних технологій.

Оскільки в дитини, що відстає в навчанні, доволі часто формується страх перед письмом і небажання займатися ним за рахунок вільного часу, треба зацікавити учня в заняттях і зробити так, щоб вони не перетворились на нескінчений процес списування текстів. Завдяки програмі «**Mikrosoft Office Word**» письмо дитини буде формуватися не за допомогою лякаючих зошита та ручки, а завдяки сучасній іграшці – комп'ютеру.

Заняття на комп'ютері для сучасних учнів залишаються новими, а отже, не встигнувши набриднути. Комп'ютер не відлякує дитину, а, навпаки,

притягує до себе, викликає позитивний емоційний настрій, що є основою успіху.

Працюючи за комп'ютером слід враховувати вік дитини відносно розподілу часу занять. Шостирічні діти можуть без перерви займатися за ПК (так ми будемо надалі називати персональний комп'ютер) не більш 10 хвилин, учні 2–3 класу – 15 хвилин, 4-6 класу – 20 хвилин, 8-9 класу – 25 хвилин, 10-11 класу – 30 хвилин, оскільки довготривала робота за ПК збільшує ризик появи та розвитку близькозорості. До того ж, в дитини може з'явитися комп'ютерний зоровий синдром, що почервонінням очей ззовні нагадує кон'юнктивіт. Зазвичай це швидко проходить, але прояви синдрому можуть стати постійними і потребувати лікування. Для того, щоб зберегти зір треба дотримуватись деяких **правил роботи за комп'ютером**:

1. Правильно організувати освітлення комп'ютерного столу: соняшне світло не має потрапляти на монітор, оскільки сонячні відблиски сприяють втомленню очей;
2. Слідкувати за справністю монітора і чистотою екрану, оскільки пил та бруд роблять зображення спотвореним;
3. Дотримуватися оптимальної відстані від очей до монітора – 50-60см;
4. Можна використовувати спеціальні окуляри для роботи за комп'ютером;
5. Залежно від віку дитини робити перерви в роботі і давати відпочинок очам.

Для зняття напруги і втоми очей рекомендується робити **зорову гімнастику**. Вона не складна і займає лише 1-2 хвилини: починаємо обертати очима по колу, потім дивимося вгору, вниз, вліво, вправо і переводимо погляд з дальніх предметів на ближні. Кожну вправу достатньо повторити десять разів.

Щоб дитина не втомлювалась, дуже важливо правильно організувати **робоче місце дитини**: стілець має бути зі спинкою і підлокітниками, ноги дитини повинні мати опору, погляд має бути направлений трішечки зверху вниз, а не навпаки.

З якого ж віку можна працювати з дитиною в текстовому редакторі? Да хоч з 3 років. Головне, щоб дитина знала букви і, нехай повільно, але читала.

На початку роботи треба запропонувати дитині в процесі напечатання певного слова проговорювати вголос кожен букву, яку дитина шукає на клавіатурі. Завдяки цьому в дитини вмикається мовленнєво-слуховий аналізатор (відбувається актуалізація фонем), вмикається мовленнєво-руховий аналізатор (актуалізація артикулеми) та зоровий аналізатор (актуалізація печатної графеми). Завдяки роботі на клавіатурі в дитини розвивається дрібна моторика.

Оскільки для кожної дитини дуже важливо бачити свою роботу чистою, охайною, без виправлень і помилок – тут комп'ютер є просто незамінним. В текстовому редакторі за необхідністю можливо виправити помилку, непомітно вставити пропущене слово, стерти зайве, перенести речення. З урахуванням всього вищесказаного за допомогою принтеру ми можемо віддрукувати

набраний дитиною текст. Учень бачить свою роботу чистою і охайною, що пробуджує в ньому гордість. Таку роботу дитина із радістю покаже і вчителям, і вихователям, і батькам, щоб отримати заслужені слова хвали.

За допомогою графічного редактора дитина може на синтаксичному рівні:

- розділити злитно написані слова, речення, поставити крапки та заголовні літери на початках речень;
- змінити порядок слів у реченні;
- замінити неправильні літери на правильні;
- знайти в тексті та видалити речення, що не підходять за змістом;
- розбити складне речення на малі і навпаки;
- виправляти навмисно зроблені учителем помилки в запропонованому тексті.

На лексичному рівні дитина збагатить свій словниковий запас:

- підбере прикметники до іменників і навпаки;
- утворить множину і однину;
- підбере дієслова до іменників та навпаки;
- використовуючи суфікси, закінчення та префікси утворить іменники;
- підбере антоніми, синоніми до вказаних слів;
- складе речення з використанням омонімів.

Працюючи з літерами при виконанні завдань в дитини розвиватиметься звуковий (фонематичний) аналіз та синтез:

- розподілити між словами близькі за звучанням звуки (З-С, Д-Т, Ж-Ш...);
- розподілити між словами близькі за написанням літери (П-Т, Б-В, р-ь...);
- видалити зайві літери зі слів.

Завдання, запропоновані дитині, можуть бути різноманітними. Головне, щоб учням подобалось, щоб вони відчували себе розумними та здібними.

Комп'ютер дозволяє зберігати всі завдання для роботи і правити їх по мірі необхідності для опрацювання з урахуванням індивідуальних труднощів кожного з учнів.

Робота в графічному редакторі, як ми бачимо, має великі переваги, і за наявності комп'ютера вона може використовуватись учителями початкової ланки, учителями-логопедами для запобігання та виправлення письмових недоліків дітей-логопатів.

Оптимальне поєднання комп'ютерних методів з традиційними визначають ефективність використання їх у корекційній роботі. Учитель-логопед з метою підвищення ефективності результатів логопедичної роботи має працювати в тісному взаємозв'язку з учителями, психологом тощо. Повне залучення всіх учнів перших класів до відвідування логопедичних занять, на яких вони виконуватимуть на ряду з артикуляційними вправами різноманітні ігрові завдання дидактичного напрямку для розвитку фонематичного слуху

дуже важливо, оскільки сприятиме якісному сприйняттю учбового матеріалу. Це є дуже важливим кроком в розвитку здібностей дитини і попередженню неуспішності в подальшому навчанні.

Не слід забувати, що **сім'я** для дітей залишається першим соціальним інститутом, який закладає основи особистісних якостей дитини. У сім'ї дитина здобуває початковий досвід спілкування. В сім'ї у неї виникає почуття довіри до навколишнього світу, до близьких людей, а вже на цьому підґрунті з'являються цікавість, допитливість, пізнавальна та мовленнєва активність і багато інших особистісних якостей. Все це повинно враховуватися логопедом при плануванні **роботи з батьками**.

При проведенні батьківських зборів, логопед має роз'яснювати батькам необхідність посиленої, щоденної роботи з дитиною. Тільки в такому випадку можливі найкращі результати. Логопед має робити акцент на навчання батьків та вчителів практичним прийомам роботи, які дуже важливі для досягнення результатів корекційного процесу. Це повинно стати не просто механічним виконанням завдань та вправ, а рівнем самосвідомості і зацікавленості вчителів і батьків, якого вони набуватимуть завдяки поетапній, вдумливій роботі в тандемі з логопедом. **Взаємодія** - необхідна умова повноцінного мовленнєвого розвитку школярів, тому що найкращі результати відзначаються там, де логопед, адміністрація школи, вчителі та батьки діють злагоджено. Комплексний підхід до подолання мовленнєвого дефекту передбачає активну участь у ньому всіх учасників навчально-виховного процесу. Усі знання, мовленнєві навички, вміння, отримані дітьми під час занять з логопедом мають бути закріплені в процесі повсякденного життя (прогулянки, екскурсії, відвідування театру, догляд за рослинами і тваринами, допомога дорослим вдома і на дачі).

Важливе значення мають спеціальні **вправи, що направлені на розвиток дрібної моторики рук**. Розвиток дрібної моторики тісно пов'язаний з формуванням загальної і артикуляційної моторики. Відомо, що більш ранньою стадією спілкування в людей була жестова мова. Стимулювання розвитку роботи пальців рук має важливе значення для розвитку мовленнєвих навичок.

Кожна дитина повинна навчитися граматично правильно, складно й послідовно викладати свої думки. Можна без перебільшення говорити про те, що у дітей зі значними дефектами мовленнєвого розвитку порушуються всі компоненти мовленнєвої системи: страждають звуковимова, словниковий запас

і мовленнєвий лад, розвиваються дисграфія та інші мовленнєві порушення.

Порушення мовлення у дітей носять системний характер, вони зачіпають як фонетико-фонематичну, так і лексико-граматичну сторони мовлення. Найбільш поширені мовленнєві розлади в учнів – це

Составить предложения по картинкам.

- 1. С ветки спадает в вазе*
- 2. Я забавляюсь цветочками и мушкетером.*
- 3. Маленький слоненок в кроватке.*
- 4. Тамара Александровна разговаривает с мушкетером и слоненком.*

Записати на звання картинок: цукерка, цукор, цукор, цукор, цукор, цукор.

дефекти звуковимови і порушення усного та писемного мовлення. В учнів переважають різні види дисграфій: дисграфія на ґрунті порушення мовленнєвого аналізу та синтезу, оптична дисграфія, аграматична дисграфія. Багато дітей мають важкий ступінь вираженості дисграфії. Це заміни букв, спотворення звуко-буквеної структури слова, злитне написання слів у реченні, перестановка, пропуски складів, слів, аграматизми, орфографічні помилки.

Специфічний характер носять помилки при читанні. Стійкі помилки, що вимагають спеціальної корекційної роботи, мають назву дислексія. Дислексії є різних видів: фонематична дислексія – це порушення формування фонематичного аналізу та синтезу, семантична дислексія - механічне читання, де сенс прочитаного не засвоюється дитиною, оптична дислексія, мнестична дислексія, коли діти не запам'ятовують, яка буква відповідає тому або іншому звуку.

В своїй роботі логопед має передбачати виконання декількох основних завдань. Це корекція звукової сторони мовлення (постановка, автоматизація та диференціація звуків; формування фонематичного сприйняття, вдосконалення звукових узагальнень в процесі вправ у звуко-буквеному аналізі, синтезі, у формуванні складової структури слова), виправлення помилок лексико-граматичної сторони мовлення (уточнення активного та пасивного словникового запасу, збагачення його новими словами, розвиток форм словотворення і словозміни), розвиток навичок зв'язного мовлення, корекція порушень читання та письма.

Щоб домогтися ефективної позитивної мотивації дитини до навчання логопед повинен намагатися будувати свої заняття з опорою на позитивне, створювати на занятті сприятливу психологічну атмосферу для збагачення емоційно-чуттєвої сфери дитини, використовувати знання особливостей кожного з своїх учнів, уважне ставлення до них (завжди вчасно помічати втому дітей і своєчасно перемикає увагу дітей для збереження їх подальшої працездатності), створювати на занятті загадковий захоплюючий світ для стимулювання пізнавальних мотивів учнів.

Як зазначувалося вище, діти даної категорії відчують стійкі труднощі при засвоєнні програми початкового навчання загальноосвітньої школи внаслідок недостатньої сформованості мовленнєвих функцій і психологічних передумов до оволодіння повноцінною навчальною діяльністю. Порушення фонетико-фонематичного компонента мовленнєвої системи призводить до дефектної вимови опозиційних звуків декількох груп. У дітей переважають заміни і змішання, нерідко спотворення звуків. Внаслідок недостатньої сформованості фонематичних процесів, у дітей спостерігається недостатня сформованість передумов до спонтанного розвитку навичок аналізу та синтезу звукового складу слова, недостатня сформованість передумов до успішного оволодіння грамотою, труднощі в оволодінні процесами письма і читання (наявність специфічних дисграфічних помилок).

Внаслідок порушення лексико-граматичного компонента мовленнєвої системи у дітей лексичний запас обмежений побутовою тематикою і є якісно неповноцінним (неправомірне розширення або звуження значень слів; помилки у вживанні слів; змішання за змістом і акустичними властивостями). Граматичний лад недостатньо сформований. Відсутні складні синтаксичні конструкції, присутні множинні аграмматизми в реченнях простих синтаксичних конструкцій. Внаслідок чого, у дітей спостерігаються недостатнє розуміння навчальних завдань, вказівок, інструкцій вчителя, труднощі в оволодінні навчальними поняттями, термінами, труднощі у формуванні і формулюванні власних думок в процесі навчальної роботи, недостатній розвиток зв'язного мовлення.

Дітям-логопатам властива нестійка увага, недостатня спостережливість по відношенню до мовленнєвих явищ, недостатня здатність до утримання уваги, недостатній розвиток словесно-логічного мислення, недостатня здатність до запам'ятовування переважно словесного матеріалу, недостатній розвиток самоконтролю, переважно в області мовленнєвих явищ, недостатня сформованість довільності у спілкуванні і діяльності.

Як наслідок, у дітей недостатньо сформовані психологічні передумови до оволодіння повноцінними навичками навчальної діяльності, через що виникають труднощі у формуванні навчальних умінь (планування майбутньої роботи, визначення шляхів і засобів досягнення навчальної мети, контролювання діяльності, вміння працювати в певному темпі).

Для корекції і попередження мовленнєвих розладів серед дітей початкової ланки логопедом повинна вестись постійна неперервна робота з дітьми, в якій можна виділити наступні основні напрямки:

1. Розвиток звукової сторони мовлення. Формування повноцінних уявлень про звуковий склад слова на базі розвитку фонематичних процесів і навичок аналізу та синтезу складово-звукового складу слова. Корекція дефектів вимови.

2. Розвиток лексичного запасу і граматичної будови мови:

- a. уточнення значень наявних у дітей слів і подальше збагачення словникового запасу як шляхом накопичення нових слів, що відносяться до різних частин мови, так і за рахунок розвитку у дітей уміння активно користуватися різними способами словотворення;
- b. уточнення значень використовуваних синтаксичних конструкцій; подальший розвиток і вдосконалення граматичного оформлення мовлення шляхом оволодіння дітьми словосполученнями, зв'язком слів у реченні, моделями речень різних синтаксичних конструкцій.

3. Формування зв'язного мовлення:

- a. розвиток навичок побудови зв'язного висловлювання; програмування смислової культури висловлювання;
- b. встановлення логіки (зв'язності, послідовності), точне й чітко формулювання думки в процесі підготовки зв'язного висловлювання;

- c. відбір мовленнєвих засобів, адекватних смисловій концепції, для побудов висловлювання у тих чи інших цілях спілкування (доказ, міркування, переказ тексту, розповідь за сюжетним малюнком).
4. Розвиток і вдосконалення психологічних передумов до навчання:
- a. стійкості уваги;
 - b. спостережливості (особливо до мовленнєвих явищ);
 - c. здатності до запам'ятовування;
 - d. навичок і прийомів самоконтролю;
 - e. пізнавальної активності;
 - f. довільності спілкування і поведінки.
5. Формування повноцінних навчальних умінь:
- a. планування майбутньої діяльності (прийняття учбової задачі; активне осмислення матеріалу; виділення головного, істотного в навчальному матеріалі, визначення шляхів і засобів в досягненні навчальної мети);
 - b. контроль за ходом своєї діяльності (від уміння працювати зі зразками до уміння користуватися спеціальними прийомами самоконтролю);
 - c. робота в певному темпі (вміння швидко і якісно писати, рахувати; проводити аналіз, порівняння, співставлення);
 - d. застосування знань у нових ситуаціях;
 - e. аналіз, оцінка продуктивності власної діяльності.
6. Розвиток і вдосконалення комунікативної готовності до навчання:
- a. уміння уважно слухати і чути учителя-логопеда, не перемикаючись на сторонні дії, підпорядковувати свої дії його інструкціям (зайняти позицію учня);
 - b. вміння зрозуміти і прийняти навчальне завдання, поставлене у вербальній формі;
 - c. вміння вільно володіти вербальними засобами спілкування з метою чіткого сприйняття, утримання і зосередженого виконання навчального завдання згідно з одержаною інструкцією;
 - d. уміння цілеспрямовано і послідовно виконувати навчальні дії й адекватно реагувати на контроль і оцінки вчителя-логопеда.
7. Формування комунікативних умінь і навичок у навчальній діяльності:
- a. відповіді на запитання у точній відповідності з інструкцією, завданням;
 - b. відповіді на питання по ходу навчальної роботи з адекватним використанням засвоєної термінології;
 - c. відповіді двома, трьома фразами по ходу та підсумкам навчальної роботи (початок формування зв'язного висловлювання);
 - d. застосування інструкції при підготовці розгорнутого висловлювання по ходу та підсумкам навчальної роботи;
 - e. вживання засвоєної навчальної термінології у зв'язкових висловлюваннях;

- f. звернення до вчителя-логопеда або товариша по групі за роз'ясненням;
- g. формування завдання при виконанні колективних видів навчальної роботи;
- h. дотримання мовленнєвого етикету при спілкуванні (звернення, прохання, діалог: «Скажіть, будь ласка», «Спасибі», «Будьте ласкаві»);
- i. складання усних зв'язкових висловлювань з елементами творчості.

Професіоналізм учителя-логопеда проявляється в розробці інноваційних форм, методів, прийомів, у творчому підході до здійснення тих напрямків роботи, що поряд з логопедичними заняттями готують дітей до засвоєння подальшої шкільної програми, коли діти чітко усвідомлюють сенс логопедичних занять, помічають свої успіхи і радіють їм. Постійне радісне очікування дітьми успіху і похвали та задоволення від виконаної роботи надає логопедичним заняттям прямої і непрямой психотерапевтичної дії.

ПОРУШЕННЯ ПИСЬМА І ЧИТАННЯ

Найбільш актуальною для шкільних вчителів початкової ланки є проблема порушення письма і читання. Ми маємо дуже багато дітей з мовленнєвими порушеннями, а саме дітей-дизграфіків і дітей-дислексиків.

Письмо і читання – складні психічні види діяльності людини, якою вона не відразу оволодіває, а поступово, тому що в цих видах діяльності беруть участь різні аналізатори. Збій в роботі хоча б одного з аналізаторів призводить до порушення письма і читання.

При локальному ураженні мозоку, в залежності від місця ураження, виникають різні форми порушення письма і читання. При ураженні задньої третьої вісочної звилини лівої півкулі у праворуких дітей страждає слухове сприйняття, відбувається грубе порушення процесів розрізнення звуків. Тут має місце сенсорна афазія. Слово губить свою постійну звукову структуру. На письмі це виявляється в випадковому наборі букв. Таке письмо називається акустичною аграфією або дизграфією.

Аграфія – це втрата здатності писати внаслідок ураження задніх відділів середньої лобної звилини домінантної півкулі головного мозку. **Дизграфія** – нездатність правильно писати або виражати через письмо думки, яку спричинює ушкодження головного мозку. **Алексія** – невпізнавання прочитаного тексту, букв, порушення читання вголос та читання “про себе” внаслідок втрати розуміння написаних слів чи впізнавання окремих літер, спричинене ураженням зовнішніх відділів потиличних долей кори головного мозку, **дислексія** – нездатність навчитися читати (*набута дислексія* – загальна назва для будь-якої дислексії у індивіда, який спершу читав нормально; *пряма дислексія* – форма набутої дислексії, за якої людина може читати слова вголос, але не розуміє їх; *фонологічна дислексія* – форма набутої дислексії, яка характеризується проблемами навчання вимовляння слів). При цьому в мовленнєвому потоці виникають складнощі розрізнення звуків.

При *моторній афазії* уражені нижні відділи ретроцентральної зони.

При *аферентній афазії* звуки не диференціюють по кінестетичних основах за місцем і способом утворення. Дитина губить кінестетичне відчуття. Одні звуки замінюються іншими, особливо ті, що близькі за артикуляцією (ш-щ-ч).

При ураженні передніх відділів примоторної зони кори лівої півкулі – при *кінетичній моторній афазії* – дитина відчуває труднощі на письмі під час відтворення послідовності звуків. Для таких учнів характерними помилками будуть пропуски букв, перестановлення їх місцями, розпад динамічної схеми слова. Такі розлади називаються *моторною аграфією* і *дизграфією*, а також *алексією* та *дислексією*.

При порушенні центру зору великих півкуль в дитини матимуть місце оптичні порушення письма: оптико-гностичні і оптико-мнестичні порушення (зорове впізнання і зорове запам'ятовування). Характерні помилки - заміна схожих за начертанням букв. Вищезгаданий розлад може мати місце при будь-якій формі *афазії*.

Порушення письма і читання у дітей з особливими потребами обумовлене недорозвитком ряду функціональних систем (мається на увазі не локальне, а масове ураження) в комплексному ускладненому нечистому вигляді. За своїм характером помилки будуть найрізноманітніші.

В дітей масової школи патологічні помилки можуть бути різними і без локальних уражень кори головного мозку. При стертих формах важко діагностувати форму афазії.

При вивченні помилок письма і читання на перший план має бути винесено визначення природи виникнення цієї помилки.

Більшість авторів, які вивчають порушення письма і читання, патологічні помилки називають дизграфічними помилками логопатичного характеру. Помилки росту мають фізіологічний характер; орфографічні помилки з'являються внаслідок незасвоєння правил орфографії.

Для розрізнення дизграфічних та інших помилок (помилки росту, орфографічні помилки) в кожному конкретному випадку необхідно вміти визначити принцип правопису того чи іншого слова та позицію фонем в слові (сильна чи слабка). Під *сильною позицією* матимемо на увазі таку позицію звука або фонем, при якій вона реалізується незалежно від умов (МАК), а *під слабкою* - коли вибір букви визначається правилом (сЕло, гриБ).

ДИЗГРАФІЧНІ ПОМИЛКИ

Дизграфічні помилки бувають таких видів: фонетичні, оптико-просторові, лексико-граматичні.

Під фонетичними помилками маються на увазі:

1. **Пропуски букв** (ліс зелений – ЛС ЗЛН). Частіше зустрічаються пропуски букв, відповідні голосним звукам. Приголосні – при збігу приголосних і в фонетично складних словах (школа – ШОЛА, температура – ТЕМПАТУРА); не дописування закінчень.

2. **Заміни букв.** Голосні змінюють між собою. Частіше зустрічаються заміни приголосних, оскільки їх більше. Мають місце опозиційні помилки. Вони властиві дітям розгальмованим. Перестановки, вставки зайвих букв із збереженням звуко-буквеного складу слова (Аркадій – АКРАДІЙ, всі – СВІ). При збігу приголосних вставки зайвих літер (ворона – ВОРОВНА, Оксана – ОКОСАНА). Редуплікація букви (ДРУУЖНО, МНЯЧ). Помилки, що пов'язані зі спотвореним відтворенням на письмі складової структури слова (скорочення, перестановки, вставки) є наслідком нестійкого звукового образу слова – має місце недостатність лексичної будови мовлення (замикати – ЗАКАМИТИ) в зв'язку з відсутністю правильного звукового образу слова. Також мають місце помилки, пов'язані з незасвоєнням граматичної системи словозміни і структури речення.
3. **Графічні.** Букви відтворюються в спотвореному графічному зображенні (губиться елемент *ц-и*, превнесення зайвого елемента *ц* – *цц*: діти – *дітци*; зміна напрямлення елемента букви: сад – *хад*, зерно – *зерю*). При читанні діти-дислексики мають аналогічні помилки. Вони можуть пропускати звуки, недочитувати закінчення, переставляти звуки в слові.

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРОЦЕСУ ПИСЬМА

А.Р.Лурія виділяв 3 операції передумов письма:

1. Аналіз звукового складу слова, визначення послідовності звуків і їх кількості.
2. Співвіднесення виділених звуків з їх оптичною схемою – буквою.
3. Перетворення оптичного знаку букви в потрібне графічне зображення.

Які умови формування першої передумови письма? Це збережений слух, збережена і розвинута розумова дія аналізу, збереження правильної звуковимови, фонематичного сприймання, довільної уваги, вербальна пам'ять.

Причинами порушення першої операції передумов письма можуть бути: порушення слуху, фонематичного сприймання, спотворена звуковимова внаслідок недостатності звуко-рухового аналізатору, ЗПР (затримка психічного розвитку).

Для виконання другої операції потрібна актуалізація мозку. В дитини повинне мати місце збереження зорового сприймання, диференціація зорового сприймання, зорова пам'ять. Гальмують формування цієї операції порушення периферичного центрального відділів зорового аналізатору, порушення зорової пам'яті, довільної уваги, несформованість зорового аналізу, пов'язаного з дефектами пізнавальної діяльності, стійких фонематичних уявлень про звуки і слова.

Третьою операцією є начертання графем. Її виконання спотворюється при відсутності координації та диференціації виконання рухів суглобів пальців рук (і в просторі). Рухи очних яблук мають бути в нормі.

МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ ДІЗГРАФІЙ ТА ДИСЛЕКСІЙ У ДІТЕЙ

Письмо відображує дефекти фонетико-фонематичної системи. Дитина, яка не диференціює в усному мовленні близькі звуки буде з труднощами засвоювати відповідність між звуком і буквою. Оскільки письмо є перешифрованою усних знань мовлення, на нього буде переноситися лексико-граматичний недорозвиток.

Методи подолання фонетичних помилок при письмі на заміни букв, близьких по акустико-слуховим характеристикам.

Насамперед, необхідно пригадати причини цього недоліку, а це:

1. Грубий фонетико-фонематичний недорозвиток.
2. Несформована власна звуковимова.
3. Опора на шепітне проговорення в процесі письма без використання звукового контролю мовлення.

Основний напрямок роботи над помилками - це фонетико-фонематичний розвиток.

Розвиток фонематичного сприймання є основою формування навичок контролю своєї вимови і виправлення на підставі порівняння власного мовлення та мовлення оточуючих.

Для подолання дзеркального письма доречні наступні вправи:

1. Повільно рухати руку дитини зліва направо по рядку.
2. Обведення вирізаних прописних букв (за методом Монтессорі).
3. Порівняння правильних і дзеркально написаних букв.

Велику роль в підготовці до оволодіння письмом відіграє підготовка руки. Виховується орієнтація в просторі, координація рухів пальців рук. Розвиток дрібної моторики пальців рук (пірамідка, будинок, намисто, мозаїка).

Для розвитку орієнтування в просторі будуть доречними наступні ігри: «Знайди такий же малюнок», «Чого не стало?», «Чим відрізняється?», «Чарівна торбинка», «Склади із частин», а також малювання і безвідривне письмо.

Дуже важливо навчати дитину правильно чути звуки. Обов'язково треба дотримуватись послідовності в роботі, поступово переходити від простого до складного. Ми пропонуємо діяти за наступною схемою:

1. Розрізнення немовленнєвих звуків.
2. Розрізнення однакових слів, фраз, звукокомплексів і звуків по висоті, силі і тембру голосу.
3. Розрізнення слів, близьких за звуковим складом.
4. Диференціація складів, фонем.
5. Розвиток навичок елементарного звукового аналізу.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТВЕРДИХ І М'ЯКИХ ЗВУКІВ

Роботу з диференціації твердих і м'яких звуків проводимо наступним чином:

1. Визначення наявності звуку (твердого або м'якого): в словах, що вимовляє педагог; в словах, відповідних до предметних малюнків (звук у відкритому прямому складі).
2. Порівняння звуків в ізольованій вимові і в складах.
3. Придумування складів, слів з заданим звуком, визначення його місця в слові.
4. Відбір малюнків з опозиційними парами звуків.
5. Введення букви (письмові вправи).
6. Закріплення навичок виділення та позначення м'якого приголосного в реченнях і текстах.

ПОРУШЕННЯ ПИСЬМА І ЧИТАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

В основі дефекту лежить порушення діяльності мозку. Розумові процеси дитини повільно рухливі, відсутня легкість переходу від одного виду діяльності до іншого, тобто, має місце інертність. Технічна сторона пов'язана з усним мовленням. Має місце загальний недорозвиток мовлення. Всі мовленнєві системи недосконалі: фонематичні процеси несформовані, лексика бідна, словник обмежений, наявна неточність використання слів, недостатність розуміння понять тощо. Таким дітям не тільки важко оволодіти операціями процесу письма (аналіз, синтез) але й координувати більшість дій і операцій, пов'язаних з процесом письма і читання. Якщо серед вищезгаданих завдань учні не оволоділи кожною операцією окремо, це обумовить якість письма і читання.

У дітей з особливими потребами з порушенням письма і читання зустрічаються помилки всіх типів. Письмо страждає, насамперед, внаслідок порушень структури основних операцій процесу письма: недостатньо сформований слуховий контроль мовлення, особливо під час запису слів по фонематичним уявленням; має місце неповноцінність зорового і рухового контролю в процесі записування слів і речень, особливо не спрацьовує координація дій при зустрічі з довжиною і складністю звукового ряду, наявністю однакових чи схожих букв, або їх елементів в слові, реченні, контексті. Семантична складність слів та їх граматичні зв'язки: Автобус дожене машину - Автобус дожене машина.

Даний посібник містить програму логопедичних занять, зміст якої приділяє особливу увагу формуванню у дітей уміння читати, розвиткові фонематичного слуху, звукового аналізу, виправленню вад мовлення, уточненню та збагаченню словника. Програма була успішно апробована в декількох загальноосвітніх навчальних закладах Черкаської області і продовжує використовуватися на логопедичних заняттях з дітьми сьомого року життя.

РЕКОМЕНДОВАНА ПРОГРАМА ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТЬ

1 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук А. Позначення його буквою А.

Мета: чітка вимова звуку А. Порівняння звуку А з голосними У, И, І. Виділення звуку А із ряду голосних і на початку слова. Знайомство з буквою А. Звуки мовлення у зіставленні з немовленнєвими звуками.

Обладнання: предметні малюнки, буква А, дзеркала, д/гра.

Хід заняття.

1. Організаційний момент: Артикуляційна зарядка.
2. Поставлення мети заняття:
 - 1) послушайте уважно, що ви чуєте? (голоси, кроки, стукіт, шум вітру, звук двигуна автобуса, спів птахів, музику) Ви чуєте різні звуки. Ці звуки відрізняються від того, що я вимовляю: А, У, І, М, В, Т, К, Р...
- Це звуки мовлення.
 - 2) який звук частіше за інші ви почуєте у віршику?
Автобус їде по алеї,
Акація цвіте в садку,
А ми, зібравшись під нею,
Абетку вивчимо легку. (Н. Забіла)
3. Вимова звуку А:
 - 1) чітка вимова звуку А з використанням дзеркал. Характеристика звуку: голосний, утворюється лише голосом, голос звучить вільно без перешкод, цей звук можна співати;
 - 2) вимова зворотних та прямих складів: АМ, АП, АТ, АН, АХ; МА, ПА, БА, ФА, ТА, ДА, НА, КА;
 - 3) виділення звуку А на початку слова:
 - а) дітям пропонується виділити початковий звук слова АНЯ: «Слухайте як я вимовляю і дивіться на мої губи». Два-три рази вимовляється слово АНЯ, інтонаційно виділяється звук А. «В цьому слові перший звук А. Ще раз повторимо цей звук.» (Відповідно: Алла, Антон, Аліна);
 - б) логопед показує дітям предметні малюнки, називаючи їх: автобус, антена, автомат, апельсин, ананас, альтанка, альбом, автомобіль. Потім показує дітям, і діти самостійно називають всі ці малюнки.
Яким звуком починаються всі ці слова? (Звуком А).
4. Виділення звуку А. Логопед називає звуки: А, У, І, М, П, О, Ш, Г, ...
Почувши звук А, діти піднімають руку:
 - 1) серед складів: АМ, УМ, ІМ, ОХ, АХ, УХ, ...
 - 2) серед слів: дим, автобус, суп, мох, Аня, день, діти, сом, антена, кіт, ананас, шум, автомати, лимон, апельсин, індик, альбом ...
 - 3) у віршику (на початку слова):
На базар ходив комарик
І придбав собі букварик.
Каже мамі, каже тату:
«Хочу азбуку вивчати» (Анатолій Камінчук)
5. Знайомство з буквою А:

- 1) д/гра «Знайди правильну букву»;
 - 2) закінчити речення словами-малюнками:
 Логопед промовляє речення, а закінчити його пропонує дитині назвою відповідного малюнку:
 На даху стоїть (антена). Діти сідають в (автобус). Солдат тримає (автомат). Хочу з'їсти (апельсин). По дорозі їде (автомобіль). Мама купила (ананас). В саду голуба (альтанка). Хлопчик шукає свій (альбом). В морі плаває (акула). У садку квітне (айстра).
6. Підведення підсумків заняття.

2 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук **У**. Позначення його буквою **У**.

Мета: чітка вимова звуку **У**. Порівняння звуку **У** з голосними А, И, І. Виділення звуку **У** з ряду голосних і на початку слова. Знайомство з буквою **У**. Розвиток фонематичного слуху.

Обладнання: предметні малюнки, букви, дзеркала, д/гра «Знайди правильну букву».

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
3. Вимова звуку **У**:
 - 1) Улянка учиться у школі,
 Читать уміє і писать.
 Улянка – знають всі удома –
 Учителькою хоче стать. (Л. Лужецька)
 - 2) який звук найчастіше звучить у віршику? (**У**);
 - 3) вимова звуку **У** перед дзеркалом. Характеристика звуку;
 - 4) вимова зворотних і прямих складів: УМ, УТ, УК, УД; МУ, ВУ, БУ, ТУ, КУ;
 - 5) виділення початкового звуку в словах-малюнках: українець, учні, учителька, узор, удав, усмішка.
 Логопед називає малюнок, голосом виділяючи початковий голосний.
 Потім діти повторюють за логопедом кожне слово.
4. Виділення звуку **У** серед:
 - 1) звуків: А, І, **У**, Т, П, М, **У**, В, К, **У**, Н, Л, **У**;
 - 2) складів: АМ, ІМ, **УМ**, АП, ІП, **УП**, БА, БІ, БУ;
 - 3) в словах: Аня, учитель, Андрій, **У**лянка, індик, мак, учень, кіт, успіх, вода, упав, сом, удав, діти, увага, хата, усмішка;
 - 4) логопед читає віршик, а діти піднімають руку, коли почують звук **У**:
 Удав - товстезний і строкатий
У затінку улігся спати.
 Увившись між високих трав,
 Удав до вечора куняв. (О. Кононенко)

5. Знайомство з буквою У.
Д/гра «Знайди правильну букву».
6. Порівняння голосних А – У:
 - 1) логопед без голосу артикулює А, У і пропонує дітям назвати відповідний звук;
 - 2) діти порівнюють свою артикуляцію звуків А, У перед дзеркалом;
 - 3) виділення початкового голосного:
логопед називає слова, а діти вимовляють початковий звук: Аня, Улянка, Устин, автобус, українець, усмішка, абрикос, ананас, учитель, аптека, удав, упав.
7. Розвиток фонематичного сприймання:
логопед вимовляє сполучення звуків: АУ, УА, УУ, АА, АУУ, УАУ, АУА, ААУ, УАА.
- Скільки звуків ви почули? Який перший? Який останній?
8. Розвиток зв'язного мовлення.
Логопед називає речення і пропонує дітям закінчити його, назвавши відповідний малюнок:
До школи іде (учень). У тебе красива (усмішка). Цей хлопчик (українець). Дітей навчає (учителька). Повзе великий (удав). Їде новий (автобус). Буду їсти (апельсин). У солдата новий (автомат). В магазині продається (ананас).

3 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук І. Позначення його буквою І.

Мета: чітка вимова звуку І. Порівняння звуку І з А, У. Виділення звуку І з низки голосних і приголосних звуків і на початку слова. Знайомство з буквою І. Розвиток фонематичного слуху.

Обладнання: предметні малюнки, букви, дзеркала, д/ігри «Знайди правильну букву», «Поїзд».

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
Івасик іграшками грався,
А по двору ішов індик.
Івась побачив і злякався
І від індика в дім утік (Н. Забіла)
3. Вимова звуку І:
 - 1) вимова звуку перед дзеркалом. Характеристика звуку;
 - 2) вимова зворотних і прямих складів: ІВ, ІМ, ІД, ІН, ІТ, ІК; МІ, ПІ, ВІ, НІ, ТІ, КІ, ...
 - 3) логопед вимовляє слова, голосом виділяючи початковий голосний: Іван, індик, Інка, іволга, індіанець, ієрогліф, інструменти, ірис.
Потім діти повторюють за логопедом кожне слово.
4. Виділення звуку на слух:

діти піднімають руку, коли почують звук серед:

1) звуків: А, У, І, М, П, Т, І, В, Н, К, Т, І, Ф, Х, І, ...

2) складів: АМ, УВ, ІК, АВ, УН, ІМ, ДА, ДУ, ДІ, ВА, ВУ, ВІ, ...

3) слів: індик, Аня, учень, іволга, Алла, українець, ієрогліф, автомат, удав, Івась, індіанець.

5. Знайомство з буквою І.

Д/гра «Знайди правильну букву».

6. Формування фонематичних уявлень.

Порівняння звуків А, У, І:

1) логопед без голосу артикулює звуки А, У, І – діти вголос називають кожен звук;

2) логопед називає сполучення звуків: АУ, УІ, УА, ІА, АІ, УІ.

– Скільки звуків я назвала? Який перший звук? Який останній?

3) Д/гра «Поїзд».

Діти повинні розкласти по вагонах слова-малюнки.

1 вагон – А на початку; 2 вагон – У на початку; 3 вагон – І на початку (автобус, апельсин, автомат; учень, удав, українець; індик, іволга, індіанець).

7. Розвиток зв'язного мовлення.

Логопед розпочинає речення, а діти закінчують запропонованим словом-малюнком:

В лісі співає (іволга). Швидко біжить (індіанець). Хлопчик побачив (ієрогліф). У двері походжає (індик). На клумбі росте (ірис). Столяр несе (інструменти).

8. Розвиток фонематичного слуху, слухової уваги.

Порахувати, скільки разів зустрінеться звук І у віршику:

Індик крутиться та дметься,

Іволга летить, сміється.

4 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук О. Позначення його буквою О.

Мета: уточнення вимови звуку О. Виділення звуку О в середині слова. Знайомство з буквою О. Розвиток фонематичного слуху, уваги, пам'яті.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, д/гра «Поїзд».

Хід заняття

1. Організаційний момент.

2. Постановка мети заняття.

- Який звук найчастіше зустрічається у віршику:

Ось гляньте: з Оленятком Олень

У зоопарку нашім є.

Окрайчик хліба тато Олин

З-за огороди їм дає.

(Н. Забіла)

3. Вимова звуку О.

Логопед вимовляє звук **О**. При цьому увага звертається на положення органів артикуляції: губи трохи витягнуті вперед, округлені (дітям пояснюється, рот при цьому має форму кружечка). На прохання логопеда діти промовляють звук **О**. Характеристика звуку.

4. Виділення звуку серед:
 - 1) звуків;
 - 2) складів;
 - 3) слів.
5. Вимова слів із звуком **О** і розвиток слухової пам'яті:
 - 1) діти слідом за логопедом, або у відповідь на показ малюнків чітко вимовляють слова: **один, одяг, обід, олень, осел, ополонок, мох, ком, лимон, каток, сом, будинок, вовк**;
 - 2) запам'ятовування ряду слів: **Оля, мох, вовк, сон**. Кожний з перших чотирьох дітей вимовляє по одному слову, дотримуючись заданої послідовності. П'ята дитина повинна розпочати із слова **Оля**. Хто помиляється, повторює увесь ряд. Після цього пропонується новий ряд: **один, одяг, болото, обід**;
 - 3) логопед пропонує дітям запам'ятати речення, потім по першому слову відновити їх: **Оля готує обід. Одяг сохне на дворі**.
6. Виділення звуку **О** з середини слова (на слух).

Ще раз повторюється вимова звуку **О**. Після цього логопед пропонує дітям уважно слухати і вимовляє різні доступні для вимови слова із звуками **А, У, О** під наголосом. Діти вимовляють слова, слухають себе і один одного, визначаючи, чи є у слові звук **О**: **ком, танк, мох, мак, сон, кіт, дах, сом, суп, дим, сім**.
7. Знайомство з буквою **О**:
 - 1) звук **О** позначається буквою **О**;
 - 2) викладання і читання сполучень: **АО, УО, ОА, ОУ, ІО, ОІ**.
8. Розвиток уваги, фонематичного слуху.

Діти піднімають руку, коли почують слово зі звуком **О**:

Осел по вулиці гаса –
Осла ужалили Оса.
Ой, боляче! Отож, малята,
Осу і вам не слід чіпати

(О. Кононенко)

5 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук И. Позначення його буквою И.

Мета: закріплення правильної вимови звуку **И** у складах, словах і реченнях; виділення звуку **И** із середини, кінця слова; утворення множини іменників з закінченням **И**. Знайомство з буквою **И**.

Обладнання: предметні малюнки, дзеркала, букви, д/гра «Знайди правильну букву».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.

2. Постановка мети заняття.
И - великої немає,
И – слова не починає.
 Вплив кит на середину,
 Хвилям кит підставив спину. (О. Колінчук)
3. Закріплення правильної вимови звуку **И** у словах, складах:
 - 1) вимова звуку **И**. Діти вимовляють звук **И** перед дзеркалом. Їх увага звертається на те, що язик знаходиться глибоко в роті. Логопед опитує дітей вибірково, слідує за артикуляцією і чіткою вимовою;
 - 2) гра «Хто уважніший?». Діти вимовляють склади і складові сполучення: ТИ,МИ, ВИ, ПИ, НИ, МИ-ТИ, ТА-ТИ, ТИ-ТА-ТО, ДО-ДИ-ДА;
 - 3) логопед називає предмети в однині, а діти в множині: бик-бики, дуб-дуби, кіт-коти, кофта-кофти, мак-маки, будинок-будинки, кавун-кавуни, павук-павуки, мавпа-мавпи, дах-дахи, панама-панами, бинт-бинти, хата-хати, бант-банти;
 - 4) доповнити речення відповідними словами: На фермі стояли (бики). В лісі ростуть (дуби). У бабусі жили (коти). В магазині продають (кофти). В полі вирости (маки). В місті великі (будинки). На баштані вирости (кавуни). На деревах сиділи (павуки). В джунглях живуть (мавпи). На будинках нові (дахи). Влітку діти носять (панами). Медсестра несе (бинти). В селі збудували (хати). У Ані нові (банти).
4. Виділення звуку із складу слова.
 Діти піднімають руку, коли почують у слові звук **И**: дим, дах, суп, син, пень, кіт, кит, ком, один, мох, бик, бік, дуб, диня, день, будинок, сад, липа.
5. У формі гри в «загадки» вправа на розрізнення закінчень іменників в однині і множині, виділення голосного на кінці слова. Дітям показують пари малюнків. На одному – один предмет, на іншому – декілька (назва предметів у множині має закінчення **И**): Будинок-будинки, кіт-коти, панама-панами, дуб-дуби, капелюх-капелюхи... Логопед вимовляє кінцевий голосній (**А** або **И**). Дитина відгадує малюнок і чітко називає потрібне слово. Увага дітей звертається на різні закінчення іменників в однині і в множині.
6. Вимова речень.
 На набірному полотні низка знайомих дітям малюнків (панами, будинки, коти, капелюхи...). Логопед пропонує дітям самостійно скласти речення на зразок: «У Нати нитки.». Діти складають речення «про маму», «про тата», «про Вову».
7. Знайомство з буквою **И**.
8. Д/гра «Знайди правильну букву».
9. Диференціація звуків **И-І**:

- 1) називати пари складів: МИ-МІ, ПИ-ПІ, БИ-БІ, ФИ-ФІ, ВИ-ВІ, ДИ-ДІ, ТИ-ТІ, НИ-НІ, КИ-КІ, ГИ-ГІ, ХИ-ХІ;
 - 2) логопед називає слово із звуком **И**, діти – із звуком **І**: бик-бік, вив-вів, дим-дім, кит-кіт, кинь-кінь, лис-ліс, мила-Міла, рик-рік, мий-мій.
10. Розвиток фонематичних уявлень.
Логопед називає сполучення звуків: АОІ, ИУА, ОУИ...
- Скільки звуків я назвала? Який перший? Який останній? Який в середині?

6 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук **Е**. Позначення його буквою **Е**.

Мета: чітка вимова звуку **Е**. Порівняння цього звуку з іншими голосними. Виділення звуку **Е** на початку, в середині слова. Знайомство з буквою **Е**.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, д/гри «Знайди правильну букву», «Акваріум», «Поїзд».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
2. Постановка мети заняття.
 - 1) логопед без голосу артикулює голосні звуки (А,У,І,О,И), діти називають їх;
 - 2) логопед називає голосні звуки (затуливши рот екраном), діти показують відповідні букви;
 - 3) вправа на закріплення звуко-буквених зв'язків: підняти відповідну букву, якщо в слові є цей (А, У, І, О, И по черзі називати) звук: мак, суп, сім, рот, сад, рух, син, кіт;
 - 4) визначити, який звук є в кожному слові: ера, екран, ельф, ефір, ескімо, ескімос, електрика, ему, Едельвейс, ескалатор, день, пень, велетень, село, ведмідь, велосипед, телефон, телевізор, двері, дзеркало, портфель, дерево, кашне, портмоне, екзамен, екіпаж, екскурсія, суфле;
 - 5) діти перед дзеркалом чітко вимовляють звук **Е** та склади (ЕП, ЕМ, ЕН, ЕТ, ЕК); порівнюють на слух звук **Е** з іншими голосними звуками в аналізі ряду, що складається з двох голосних: ЕА, ЕУ, ЕІ, ЕО, ЕИ.
3. Розвиток фонематичних уявлень, уваги:
 - 1) д/гра «Впіймай звук». Діти піднімають руку, коли почують звук **Е** серед:
 - а) звуків,
 - б) складів,
 - в) слів;
 - 2) логопед називає слово, а діти визначають місце звуку в слові (початок, кінець, середина);

- 3) логопед пропонує дітям придумати і назвати слова, в яких звук **Е**: на початку, в середині, в кінці слова.
4. Знайомство з буквою **Е**.
Д/гра «Знайди правильну букву».
5. Закріплення знань в д/іграх «Акваріум», «Поїзд».
Дитина магнітною вудочкою ловить в «Акваріумі» слово-«рибку» і визначає місце звуку **Е** в слові. Слова, в яких **Е** на початку, розміщують в першому вагоні «поїзда»; слова, в яких звук **Е** посередині - в другому вагоні; слова, в яких **Е** в кінці - в третьому вагоні. Після цього дітям пропонують ще раз назвати слова, в яких звук **Е**: на початку, в кінці, в середині слова.

7 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки **П, П'**. Позначення їх буквою **П**.

Мета: чітка вимова звуків **П, П'**, порівняння цих звуків з голосними та між собою. Виділення звуків **П, П'** на початку, в середині та в кінці слова, знайомство з буквою **П**.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, д/гра «Знайди правильну букву».

Хід заняття

- Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
- Постановка мети заняття:
 - пригадати, які голосні звуки і букви знають діти. Вправа на закріплення звуко-буквених зв'язків: Підняти відповідну букву, почувши звук (АТ, УК, АМ, ОП, ЕХ, ИН);
 - Півдня працював павучок,
Наткав павутини пучок.
Почав помаленьку привчати
Панчішки плести павучаток. (М. Заєць)
- Який звук найчастіше зустрічається у цьому віршу?
- Уточнення артикуляції звуку **П**:
 - перед дзеркалом вимовляти звук **П**, порівняти його з голосними звуками;
 - повторення за логопедом пари складів, в яких перший склад – твердий, другий - м'який: ПА-П'Я, ПО-П'ЬО, ПУ-П'Ю, ПИ-П'І, ПЕ-П'Є. Уточнити артикуляцію твердого і м'якого звуків **П**;
 - гра «Відлуння». Логопед вимовляє м'який склад із звуком **П** – діти його тверду пару, і навпаки;
 - вимова слів: папа, пух, павук, пава, поле, папуга, півник. При вимові увага дітей звертається на те, що перший звук в усіх словах – звук **П**;
 - з метою розвитку слухового сприймання вправи на виділення зворотного складу із звуком **П** з ряду складів (АП, АУ, АМ, ОХ,

- ОП, ОТ...). Логопед користується поняттям Склад, не даючи жодних пояснень;
- б) виділення звуку **П** з ряду слів: **П**аня-Таня-баня-Ваня, пава-кава, пакет-макет, карта-парта-варта, піт-кіт, плюс-флюс, фокус-покус, торт-борт-порт-форт-корт, бити-пити-мити.
4. Знайомство з буквою **П**.
Читання зворотних складів: АП, ОП, УП, ІП, ИП, ЕП.
Д/гра «Знайди правильну букву»
6. Аналіз і синтез складів: АП, ОП, УП, ІП, ИП, ЕП.
- Скільки звуків ти вимовив? Який перший звук? Який другий?
7. Робота з касами букв і складів.

8 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки **М, М'**. Позначення буквою **М**.

Мета: закріплення чіткої вимови звуків **М, М'** в складах та словах; порівняння м'якого і твердого звучання; розвиток уваги, пам'яті. Знайомство з буквою **М**. Закріплення навичок аналізу і читання зворотних та прямих складів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, дігри «Які букви?», «Поїзд», «Акваріум».

Хід заняття

- Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
- Постановка мети заняття:
 - логопед без голосу артикулює вивчені звуки, діти вголос називають їх: А, У, О, І, И, Е, П;
 - Малювали мавпенята
Мавпу-маму, мавпу-тата,
Малювали мальву-квітку.
Будуть малярами дітки. (Т. Коломієць)
- Який звук найчастіше зустрічається у віршику?
- Уточнення артикуляції звуку.
Характеристика звуку: губи стулені, повітря іде крізь ніс. Це приголосний звук. Перед дзеркалом роздивіться артикуляцію звуку **М**.
- Які ще приголосні звуки ви знаєте?
- Поступове розрізнення твердих і м'яких звуків:
 - послухайте, як я вимовляю: АМ-АМ'. Це однакові склади, чи різні? Повторіть ці склади. В складі АМ звук М твердий, в складі АМ' - м'який;
 - складова зарядка: МА-МЯ, МО-МЬО, МУ-МЮ, МИ-МІ, МЕ-МЄ;
 - гра «Відлуння». Логопед спочатку називає м'які склади, а діти тверду пару, потім навпаки.
- Розвиток фонематичних уявлень:
 - виділення звуку **М** серед: звуків, складів, слів;

- 2) розглянути малюнки: мак, маяк, мило, мавпа, мох, метелик, молоко, малина, панама, сумка, мама, муха, клумба, пальма, сом, дим, шолом, килим...
- Спочатку логопед називає кожне слово, діти повторюють. Потім логопед називає слова, в яких звук **М** на початку, в середині, в кінці слова - подовжено вимовляє цей звук в слові. Після цього пропонують дітям знайти і назвати слова в яких:
- звук **М** на початку слова;
 - звук **М** в середині слова;
 - звук **М** в кінці слова.
6. Знайомство з буквою **М**:
- читання зворотних і прямих складів;
 - д/гра «Знайди правильну букву»;
 - д/гра «Які букви».
7. Аналіз і синтез зворотних і прямих складів: АМ, ОМ, УМ, ІМ, ИМ, ЕМ, МА, МО, МУ, МІ, МИ, МЕ.
8. Закріплення знань і навичок в д/іграх «Акваріум» і «Поїзд».

9 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки **Б, Б'**. Позначення буквою **Б**.

Мета: закріплення чіткої вимови звуку **Б**, диференціація звуків **Б, Б'**; поділ слів на склади; звуко-складовий аналіз слів.

Обладнання: Букви, предметні малюнки, дзеркала, д/ігри «Поїзд», «Акваріум».

Хід заняття

- Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
- Постановка мети заняття:
 - Будинок білий біля річки,
З балконами на кожен бік,
Будують братик і сестричка,
Бо в них і батько - будівник. (Н. Забіла)
- Який звук ви чули найчастіше в цьому віршику?
 - характеристика звуку **Б**. Перед дзеркалом вимовляти звук **Б**: Звук утворюється при з'єднанні губ – губний, приголосний, дзвінкий. Порівняти із звуком **П**. Порівняння артикуляції твердого і м'якого звуку **Б - Б'**;
 - гра «Відлуння»:
 - повторити пари складів: БА-БЯ, БО-БЬО, БУ-БЮ, БИ-БІ, БЕ-БЄ. Потім логопед вимовляє м'які склади, а діти – тверді, і навпаки;
 - повторити пари складів: ПА-БА, ПО-БО, ПУ-БУ, ПИ-БИ, ПЕ-БЕ, ПЯ-БЯ, ПЬО-БЬО, ПЮ-БЮ, ПІ-БІ, ПЄ-БЄ. Логопед вимовляє дзвінкі, а діти глухі і навпаки.
- Розвиток фонематичних уявлень, слухової уваги:
 - д/гра «Впіймай звук». Діти піднімають руку, коли почують звук **Б** серед звуків, в складах, в словах;

- 2) роздивитись предметні малюнки на набірному полотні. Логопед називає кожен малюнок, діти повторюють назву. При цьому логопед визначає місце звуків **Б, Б'** в словах (на початку, в середині, в кінці). Після цього пропоную дітям самостійно відшукати і назвати малюнки в яких звук **Б, Б'**: на початку слова; в середині слова; в кінці слова;
- 3) логопед називає всі малюнки, що лежать перед дітьми, за сигналом діти піднімають малюнки, в яких звук **Б, Б'**: на початку слова; в середині слова; в кінці слова.
4. Знайомство з буквою **Б**:
 - 1) читання складів (прямі і зворотні);
 - 2) звуко-буквений аналіз слів: Боб, біб.
5. Закріплення знань і навичок в дитячих іграх «Поїзд», «Акваріум».
6. Диференціація звуків **П-Б**. Д/гра «Закінчи слово»:

логопед читає речення, не називаючи останній звук останнього слова, а діти хором називають його і піднімають відповідну букву - **П** або **Б**.

Виріс в лісі білий гри... (б).	А Петро хворий на гри... (п).
У собаки гострий зу... (б).	На обід у нас біде су... (п).
У ставку багато жа... (б).	В кошеняти скільки ла... (п).
В цього міста давній гер... (б).	Є в Марійки гострий сер... (п).
Хлопці наловили ри... (б).	Насадити в парку ли... (п).

10 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки **Т, Т'**. Позначення буквою **Т**.

Мета: закріплення чіткої вимови звуку **Т**, порівняння цього звуку з іншими.

Виділення звуку **Т** на початку, в середині, та в кінці слова. Знайомство з буквою **Т**. Читання складів, слів. Поділ слів на склади, звуко-буквений аналіз слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, д/гра «Які букви».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
2. Постановка мети заняття:
 - 1) **Тато-тигр, тигриця-мама**
Тихо ходять чагарями.
Тигрєня ричати вчиться –
Тигра всякий звір боїться. (О. Кононенко)
- Який звук найчастіше зустрічається в цьому віршику?
 - 2) уточнення артикуляції звуку **Т** (перед дзеркалом). Характеристика звуку (приголосний, глухий тощо).
3. Розвиток фонематичних уявлень, слухової уваги:
 - 1) гра «Відлуння» (ТА-ТЯ...);
 - 2) гра «Впіймай звук». Почути звук **Т** серед звуків, в словах, в складах.
Логопед називає виставлені малюнки, діти повторюють;
 - 3) розвиток логічного мислення: про який малюнок загадка?

Є у мене вірний друг. Має він чудовий слух.
 І говорить голосами моїх друзів, тата й мами.
 Як же звати цього друга? – Всім відомо: це папуга!
 Помиляєшся, Антон. Зветься друг мій... (телефон)
 Для письма, сказати прошу, що потрібно взяти? (зошит)
 Маю крила, наче птах, люди звать мене... (літак)
 Крил не має, а навколо Землі и Місяця літає (супутник)
 Стою на даху, всіх димарів вище (антена)
 Хто за тобою біжить, а наздогнати ніколи не може? (тінь)
 Відгадайте, діти, хто має носик-долото,
 Ним комах з кори виймає, про здоров'я лісу дбає (дятел)
 - Називаючи слово-відгадку, необхідно визначити місце звуку **Т** в слові.

4. Читання слів, знайомство з буквою **Т**:

1) розглянути букву **Т**. Д/ гра «Які букви?»;

2) читання складів (прямих і зворотних), слів: тато, Тома, Тіма, мета, томат, туп, піт.

5. Звуко-буквений аналіз слів *Тома, Тіма*:

дітям пропонується визначити початковий звук слів-малюнків. Виставити відповідну букву. Утворюються слова: Тома, Тіма. Викласти схеми цих слів. Порівняти слова, схеми.

- Чим схожі ці слова? Чим схожі схеми? Чим відрізняються слова?

Схеми?

6. Закріплення.

- Порахуйте, скільки разів у віршику зустрічається звук **Т**.

Тхір спіймати хоче качку.

Малий Мартин заліз на тин.

Тхір чатує на конячку.

Хитнувся тин – злякався Мартин.

11 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки **Д, Д'**. Позначення буквою **Д**.

Мета: закріпити правильну вимову звуку **Д**. Порівняння звуків **Д-Д'**, **Д-Т**, **Д'-Т'**.

Виділення звуку на початку, в середині, в кінці слова. Знайомство з буквою **Д**.

Читання складів, слів. Поділ слів на склади. Звуко-буквений аналіз слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, д/ігри «Які букви?», «Знайди слово».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.

2. Постановка мети заняття:

Дубові дрова дід рубав

В дворі під деревом старим.

А дітвора допомагає

Носити дрова з двору в дім.

(Н. Забіла)

- Який звук найчастіше зустрічається в цьому віршику?

3. Уточнення артикуляції звуку. Характеристика звуку.

4. Розвиток фонематичних уявлень, слухової уваги:
 - 1) гра «Відлуння» (ДА-ДЯ...);
 - 2) гра «Впіймай звук». Почути звук Д серед звуків, в складах, в словах;
 - 3) логопед називає виставлені малюнки, діти повторюють. Уточнюється місце звуку в кожному слові.
5. Розвиток логічного мислення.
 - Про який малюнок загадка:
 Хто завжди правду каже? (дзеркало)
 З вечора вмирає, вранці оживає (день)
 Без крил, без ніг, без рук, а вгору піднімається (дим)
 У вогні не горить, і в воді не тоне (лід)
 Восени годує, взимку гріє, весною веселить, а влітку холодить (дерево)
 Я кругленька, червоненька, з хвостиком тоненьким,
 На городі мене рвуть і до столу подають (редиска)
 Влітку наїдається, взимку відсипається (ведмідь)
 Відгадайте, діти, хто має носик-долото,
 Ним комах з кори виймає, про здоров'я лісу дбає (дятел)
 Говорить, грає, співає, новини сповіщає (радіо)
 Набито пухом, лежить під вухом (подушка)
 - Називаючи слово-відгадку, визначити місце звуку Д в слові.
6. Знайомство з буквою Д.
 Читання складів, слів. Д/гра «Які букви?», «Знайди слово».
7. Диференціація звуків Т-Д:
 - 1) діти піднімають праву руку, коли почують звук Д, ліву – звук Т.
 Таня-Даня, Діма-Тіма, Тоня-доня, дах-птах, доля-Толя, там-дам, дінь-тінь, Дюк-Тюк, Тома-дома, дуб-туп, ходив-хотів, плід – пліт;
 - 2) гра «Відлуння» (ТА-ДА...);
 - 3) порахувати, скільки звуків Д у віршику:
 Дід Денис дарує дітям дуже гарні дудочки.
 Вміє з дерева зробити, діти ж грають залюбки
8. Звуко-буквений аналіз слів: дуб, діти.

12 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук і буква Н, Н'.

Мета: закріпити чітку вимову звуків Н, Н', диференціація звуків Н, Н'. Вчити дітей ділити слова на склади, утворювати множину іменників. Складанні речень зі слів. Аналіз і синтез складів типу МА, НІ, слова НАТА, НІНА.

Обладнання: Букви, предметні малюнки, дзеркала, д/ігри «Які букви», «Знайди слово», «Акваріум», «Поїзд».

Хід заняття

1. Організаційний момент, артикуляційна зарядка.
2. Постановка мети заняття.
 А носоріг навкруг доріг
 Насіяв незабудок.

І написав: «Не насмітїть, не насорїть і не нарвїть!»

Нехай на радїсть будуть!

- Який звук найчастїше чуємо у вїршику?

3. Уточнення артикуляції звуку.

Губи та зуби під час вимовляння звуку набувають положення наступної голосної. Кінчик язика разом з передньою спинкою впирається у верхні зуби та альвеоли. Бокові краї язика прилягають до верхніх кутніх зубів, утворюючи перепону для повітря. Сильний струмїнь повітря розриває зїмкнення мїж передньою частиною спинки язика і верхніми зубами. М'яке піднебїння опускається і відкриває прохїд для видиху повітря через нїс. Звук **Н** твердий сонорний приголосний.

4. Закрїплення вимови звуку **Н**:

1) в складах: НА, НО, НУ, НИ, НЕ, НІ, НЯ, НЬО, НЮ, НЄ, АН, ОН, УН, ИН, ЕН, ІН; НА-НЯ, НО-НЬО, НУ-НЮ, НИ-НІ, НЕ-НЄ;

2) в словах: небо, Ната, Ніна, ноти, ноги, нитки, конї, день, танк, слон, сон, син, осїнь, сонце, клен, каштан, ялинка;

3) в реченнях: В небї сонце. На піанїно ноти. У людини двї ноги.

5. Розвиток логїчного мислення:

Невїдома ходить гаєм, всї дерева роздягає (осїнь)

Ниток багато, а в клубок не змотати (павутиння)

Дивний ключ у небї лине, не залїзний, а пташиний.

Цим ключем в осїнній млі відлїтають (журавлі)

6. Подїл слів на склади: На-та, Ні-на, но-ти, не-бо, во-ро-на, син, сон.

7. Знайомство з буквою **Н**. Читання прямих і зворотних складів, слів. Дїгри: «Знайди правильну букву», «Які букви».

8. Утворення множини іменників: клен-клени, син-сини, каштан-каштани, ялина-ялини, сосна-сосни, слон-слони, машина-машини.

9. Аналіз і синтез:

1) складів: МА, НА, НІ;

2) слів: Ната, Ніна, ноти;

3) вправа-загадка И-?, А-?, О-?

Т

Н

М

М

11. Дїгри «Акварїум», «Поїзд».

12. Скїльки разів звуку **Н**, **Н'** почуємо у скоромовці?

У кита синопчок – китеня.

У слона синопчок - слоненя.

В їжачка синопчок – їжачатко.

Ну, а я синопчок - в мого татка.

13 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки В,В'. Позначення буквою В.

Мета: закріпити правильну вимову звуку **В**. Виділення звуку на початку, в середині, в кінці слова. Знайомство з буквою **В**. Читання складів, слів. Поділ слів на склади. Звуко-буквений аналіз слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, д/ігри «Які букви», «Знайди слово», «Акваріум», «Поїзд».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
2. Постановка мети заняття.

Вовк до школи не ходив, **вовк** уроків не учив,
Не читав і не писав, і по нотах не співав.
Так нічого він не знав.

(Т. Бойко)

- Який звук найчастіше зустрічається у віршику?

3. Уточнення артикуляції звуку, характеристика звуку.
4. Розвиток фонематичних уявлень, слухової уваги:

1) логопед називає слова без першого звуку, а діти повторюють слова, додаючи до початку звук **В**: ...орона, ...орота, ...улик, ...ухо, ...ата, ...іник, ...едмідь, ...овк, ...ісюк, ...ітамін, ...иноград, ...елосипед, ...івця;

2) гра «Відлуння» (ва-вя...);

3) гра «Впіймай звук»;

4) розвиток логічного мислення.

Загадки:

З кінцем зими прийде вона,
Улюблениця всіх... (весна)

(А. Андрієнко)

Так високо, ой лишенько,
Росте солодка... (вишенька)

(А. Андрієнко)

Що ти, донечко, шепочеш? І чому це ти не спиш?

- Я, матусю, спати хочу, але треба вивчить... (вірш)

(І. Січовик)

Швидше за всіх летить вперед,
Як коник, мій... (велосипед)

(А. Андрієнко)

І мала, і кучерява, і тихенька, і ласкава, песик її стереже,

Має брата баранця, називається... (вівця)

(М. Підгірянка)

По траві повзла змія. Налякався добре я.

Від гадюки біг чимдуж, а то виявився... (вуж)

(І. Січовик)

Без рук, без ніг, а двері і вікна відчиняє (вітер)

5. Знайомство з буквою **В**.

Порівняти букву **В** із буквою **Б**.

Дитячі ігри «Які букви?», «Знайди слово».

Читання складів, слів.

6. Закріплення.

Д/ігри «Акваріум», «Поїзд».

14 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки **К, К'**. Позначення буквою **К**.

Мета: закріпити правильну вимову звуку **К**. Виділення звуку на початку, в середині, в кінці слова. Знайомство з буквою **К**. Читання складів, слів. Поділ слів на склади. Звуко-буквений аналіз слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, д/ігри «Які букви?», «Знайди слово», «Поїзд», «Акваріум».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
2. Постановка мети заняття.

Качки край **копанки** **клопочуть**,

Качаток **кличуть** під **комиш**.

Кача **впіймати** **кішка** **хоче**,

Катруся **кішці** **каже**: «**Киш!**»

(Н.Забіла)

- Який звук найчастіше зустрічається в цьому віршику?

3. Уточнення артикуляції звуку.

Зуби і губи при артикуляції набувають положення наступної голосної, кінчик язика відтягується від нижніх зубів, задня частина язика піднімається вгору до м'якого піднебіння і утворює з ним зімкнення. М'яке піднебіння затуляє прохід у носову порожнину. Голосові зв'язки не вібрують.

Головним проявом фонемі **-К-** є задньоязиковий зімкнено-проривний глухий твердий приголосний. Перед **І** він тільки дещо пом'якшується.

4. Закріплення навичок чіткої вимови звуку **К** у складах, словах. Звертається увага на різне звучання звуків **К-К'**:

1) гра «Відлуння» (**КА-КЯ...**);

2) розглянути і назвати предметні малюнки:

коти, коси, коник, кіт, кит, комбайн, книга, кінь, коза, конвалія, костюм, каштан, колготи, капуста, мак, квіток, павук, танк, віник, нитки, вінок, кубик, літак, буква, вовк;

3) вправа на утворення множини іменників:

мак-маки, лак-лаки, вовк-вовки, танк-танки, вінок-вінки, павук-павуки, віник-віники, квіток-квітки, коник-коники;

4) гра з м'ячем. Утворення родового відмінку множини іменників:

гілки-гілок, шишки-шишок, голки-голок, колючки-колючок, квітки-квіток, книжки-книжок, нитки-ниток, качки-качок, чашки-чашок.

5. Розвиток фонематичних уявлень слухової уваги:

1) диференціація звуків **Г-К-Х**;

2) підняти руку, якщо в слові звучатиме звук **К**: ікра-ігра, мука-муха, лук-луг;

3) з названих слів повторити лише ті, в яких є звук **К**:

Галя, Тома, **Коля**; вагон, пух, **кінь**; гуля, **кіно**, хліб; хата, вата, **кіт**; газета, халат, **кома** тощо.

6. Знайомство з буквою **К**:

1) д/гра «Які букви?»;

- 2) д/гра «Знайди слово». Звуко-буквений аналіз;
 - 3) читання складів, слів.
7. Закріплення.
Д/ігри «Поїзд», «Акваріум».

15 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки Х, Х'. Позначення буквою Х.

Мета: закріпити правильну вимову звуку Х. Виділення звуку на початку, в середині і в кінці слова. Знайомство з буквою Х. Порівняння твердого і м'якого звучання. Диференціація звуків Х-К. Читання складів, слів. Розвиток уваги, пам'яті.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, Д/ігри «Які букви?», «Знайди слово», «Поїзд», «Акваріум».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
2. Постановка мети заняття.
Хом'ячок наш захворів –
Хтось холодним напоїв.
Хом'ячкові нудно в ліжку,
Ходить в гості сіра мишка. (О. Кононенко)
- Який звук найчастіше чуємо у віршику?
3. Уточнення артикуляції звуку. Характеристика звуку.
Губи і зуби набувають положення наступної голосної. На положення кінчика язика впливають сусідні звуки. Під час вимови звуку Х задня частина спинки язика утворює широку щілину з м'яким піднебінням. Голосові зв'язки не вібрують.
Головним проявом фонемі Х є задньоязиковий, щілинний, глухий, твердий приголосний. Перед І вимовляється напівм'який варіант Х'.
4. Закріплення навичок чіткої вимови звуку Х в складах, словах:
 - 1) гра «Відлуння» (ХА-ХЯ...);
 - 2) розглянути і назвати предметні малюнки: хата, хліб, хом'як, халат, хвіст, хустка, хмара, хобот, хлопчик, комаха, холодильник.
5. Розвиток уваги, пам'яті.
Діти відгадують загадки і визначають місце звуку Х або К в слові-відгадці.
Любить сонце, любить воду, п'є її з водопроводу.
Не стрибає і не скаче, хоч і круглий, наче м'ячик.
Не гіркий і не солоний, а солодкий і червоний.
Як же зветься цей товстун, здогадалися?... (кавун) (І. Січовик)
Ой, смачна вона, духмяна, рисова, гречана, манна.
Ложку в рот - і буде наша. Здогадалися? Це... (каша) (П. Сердюк)
Крила розкрила, сонце закрила (хмара)
Гострі кігті має - в подушки ховає,
Лазить все на плотик, а зветься... (котик) (М. Підгірянкa)

Звірята рогаті та ще й бородаті,
Ходять пасти в лози. Хто? Відгадайте!...(кози) (М. Підгірянка)
Ріжуть мене ножакою, б'ють мене ломакою;
За те мене отак гублять, що всі мене дуже люблять.
Б'ють мене ціпками, ріжуть мене ножами;
За те мене отак гублять, що всі мене дуже люблять (хліб)

6. Знайомство з буквою **Х**:
 - 1) д/гра «Які букви?»;
 - 2) д/гра «Знайди слово»;
 - 3) читання складів, слів.
7. Закріплення в д/іграх «Поїзд», «Акваріум».

16 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки Г, Г'. Позначення буквою Г.

Мета: закріпити правильну вимову звуку Г. Виділення звуку на початку, в середині і в кінці слова. Диференціація звуків Г-К-Х. Порівняння твердого і м'якого звучання звуків Г, Г'. Знайомство з буквою Г. Читання складів, слів. Розвиток уваги, пам'яті.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, склади: д/ігри «Які букви?», «Поїзд», «Акваріум».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
2. Постановка мети заняття.
У ставку гуськом стоять гусенята й гуска.
Гусенята плюскотять. Гуска носом плюска. (Г. Бойко)
- Який звук найчастіше зустрічається в цьому віршику?
3. Уточнення артикуляції звуку. Характеристика звуку.
При артикуляції зуби і губи набувають положення наступної голосної. На положення кінчика язика впливають сусідні звуки. Корінь язика зближується з задньою стінкою глотки. М'яке піднебіння затуляє прохід у носову порожнину. Голосові зв'язки вібрують.
Головним проявом фонемі Г є фарингальний, щілинний, дзвінкий, твердий приголосний. Перед глухими приголосними проходить оглушення звуку Г, перед І виступає напівм'який варіант Г'.
Звуковим проявом фонемі Г є задньоязиковий, зімкнено-проривний, дзвінкий, твердий приголосний.
4. Закріплення навичок чіткої артикуляції звуку Г в складах, словах:
 - 1) гра «Відлуння» (ГА-ГЯ, ГА-ХА...);
 - 2) розглянути і назвати предметні малюнки: губи, гуси, годинник, гном, голка, голуб, горобець, груша, гриб, горох, газета, горіх, гніздо, губка, гусінь, бегемот, вагон, книга, магазин, сніг, носоріг, пиріг тощо.
5. Розвиток уваги, пам'яті.
Коли ішла я, Гено, в сад, то з неба падав... виноград.
Ти помилилась, каже брат, то, Галю, падав з неба... (град) (І.Січовик)

Він стрибає – скік та скік. І співає цілий рік:

- Коло хати жив-жив, довгу зиму пережив.

Он який він молодець, цей сіренький... (горобець) (М. Качала)

Що мовчить, а розуму вчить? (книга)

В небі хмара пролітала, білий пух порозсипала.

Він на землю міцно ліг, називають його... (сніг)

Є шапка, але немає голови.

Є нога, але без черевика (гриб)

6. Знайомство з буквою Г:

1) д/гра «Які букви?»;

2) читання складів, слів;

3) розвиток аналізу, синтезу: із поданих складів скласти слова: ГОН, ВА; ПАК, ГО.

7. Закріплення:

1) дитячі ігри «Поїзд», «Акваріум»;

2) перетворити слова, додаючи на початку, або в кінці слова букву Г:

Алка (галка), лід (глід), нити (гнити), бере (берег), раб (граб), риби (гриби);

3) перетворити слова:

дуб-дуби-губи-губки-гудки-будки-вудки.

17 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки С, С'. Позначення буквою С.

Мета: закріплення чіткої вимови звука С в прямому відкритому складі на початку слова (*А.Я.Малярчук, ст.8 - 20*). Виділення звуку С на початку слова: Порівняння твердої і м'якої артикуляції. Знайомство з буквою С. Читання складів, слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я.Малярчук, дзеркала, д/ігри «Які букви?», «Знайди слово», «Добери малюнок».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.

2. Постанова мети заняття.

В ямі не спиться вусатому сому,

Сому вусатому сумно самому

- Який звук найчастіше зустрічається у віршику?

3. Уточнення артикуляції звуку. Характеристика звуку.

Передньоязиковий зубний щілинний глухий твердий приголосний.

Губи набирають положення наступного голосного звука, зуби наближені на відстані приблизно 1 мм, кінчик язика притискується до нижніх різців, спинка язика вигнута, і посередині її утворюється жолобок, по якому видихується струмінь повітря в напрямку до різців, бокові краї язика притиснуті до внутрішньої поверхні верхніх

кутніх зубів, м'яке піднебіння підняте та притиснуте до задньої стінки глотки і спрямовує струмінь повітря через ротову порожнину, голосові зв'язки розімкнуті, не вібрують при вимові С.

4. Закріплення навичок чіткої артикуляції звуку С в складах, словах.

Знайомство з буквою С:

1) гра «Відлуння» (са – ся...);

2) розгляд і називання предметних малюнків («Дид. мат.», альбом А.Я.Малярчук, ст.8 - 20);

5. Розвиток уваги, пам'яті.

Відгадати загадки. Відповіді записані переставленими складами.

Серед води вогонь палає

Вода його не заливає (вар, мо, са)

Влітку відпочивають, взимку дітей катають (ни, са)

Удень спочиваю, а вночі літаю

Маю круглі очі, бачу серед ночі (ва,со)

На дні, де темно і тихо, лежить вусата колода (м, о, с)

Сам вечірньої години заховався в кущ калини

Та на дуду голосну грає пісню чарівну (ло, со, вей)

В лісі вирізана, гладенько витесана,

Співає – заливається. Як називається? (піл, со, ка)

Вклоняється, вклоняється, прийде додому - простягається (ра, со, ки)

Крил не має, а навколо Землі і Місяця літає (ник, су, пу)

У воді росте, у воді кохається, а кинь у воду – злякається (і, с, ль)

Лежать у порядку дерев'яні малятка

Білі, здорові, всі чорноголові (ни, сір, ки)

6. Закріплення знань та навичок читання:

1) д/гра «Які букви?», «Знайди слово»;

2) читання складів, слів;

3) гра «Добери малюнок».

18 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки С, С'.

Мета: закріплення чіткої вимови звуку С в середині слова. Виділення звуку С в середині і на початку слова. Порівняння твердої і м'якої артикуляції. Читання складів, слів. Розподіл слів на склади.

Обладнання: букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я.Малярчук, дзеркала, д/гри «Знайди слово», «Добери малюнок», таблиці складів.

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка

2. Постановка мети заняття.

Стоять під снігом сосни сонно,

Сидять на соснах снігурі.

Санчата на ставок з розгону

Скотились весело з гори

- Який звук частіше за інші звучить у віршику?

3. Розвиток фонематичного сприйняття:

1) д/гра «Впіймай звук С» (серед звуків, слів, складів);

2) гра «Магазин». Логопед називає слова на набірному полотні і разом з дітьми визначають місце звуку в слові і кількість складів. Після чого дітям пропонується «купити» слово за кількістю складів і визначеними першим і останнім звуками;

3) логопед називає слова-малюнки в «Дидактичному матеріалі», але замість звуку С вимовляє інші звуки. Діти виправляють і називають слово правильно.

4. Закріплення навичок читання:

1) читання складів, складових таблиць;

2) утворити слово

П іст
 / \
 / \
М іст

Т істо
 / \
 / \
М істо

3) гра-доміно «Склади слово»;

4) д/гра «Добери малюнок».

5. Розвиток пам'яті і логічного мислення:

1) відгадування загадок:

Біжать чотири брати і один одного не можуть наздогнати (са, ко, ле)

Тримаюсь тільки на ходу, а зупиняюсь - упаду (пед, ве, си, ло)

Черевця смугасті, а крильця прозорі (си, о)

Сірий, та не вовк; довговухий, та не заєць;

з копитами, та не кінь (сел., о)

Біла, як сніг, надута, як міх,

лопатами ходить, а рогом їсть (ка, гус)

Швидко скрізь цей птах літає,

безліч мушок поїдає,

За вікном гніздо будує,

тільки в нас він не зимує» (тів, лас, ка)

Червона мишка з білим хвостиком

У норі сидить під зеленим листиком (ка, ре, дис)

По землі ходить, а неба не бачить (ня, сви)

Дуже товсті ноги маю, ледве їх переставляю.

Сам високий я на зріст, замість рота в мене хвіст. (с, н, о, л);

2) вивчити вірш «Санчата», автор Н. Забіла.

Стоять під снігом сосни сонно,

Сидять на соснах снігурі.

Санчата на ставок з розгону

Скотились весело з гори.

19 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки С, С'.

Мета: закріплення чіткої вимови звуку С в кінці слова. Виділення звуку С на початку слова, в середині і наприкінці слова. Читання складів, слів. Розподіл слів на склади. Розвиток уваги, пам'яті, логічного мислення.

Обладнання: букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я.Малярчук, дзеркала, д/ігри «Добре слово», «Добери малюнок», таблиці складів.

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка
2. Постановка мети заняття.
Називаються слова: пилосос, колос, абрикос, матрос, рис, овес, кипарис, ананас, клас, компас, лось, рись, вісь, дідусь, карась, Івась.
 - Чим схожі ці слова? Де знаходиться звук С?
 - Закріплення навичок чіткої артикуляції звуку С в кінці слова «Дид. мат.» А.Я. Малярчук (ст. 31, 33, 35, 45). Пригадати скоромовки зі словами.
3. Закріплення навичок читання:
 - 1) читання складів, складових таблиць;
 - 2) читання слів;
 - 3) д/гра «Добери слово».
4. Розвиток логічного мислення, фонематичного слуху:
 - 1) логопед читає уривки з казки, але читає з помилками, називаючи не ті слова. Діти, почувши помилку, піднімають руку.
«Ішов дід густим лі^том та й загубив рукавичку. От біжить Миска, побачила рукавицю та й каже: «Тут я буду ^шити». Коли це ^Шапка плигає та й питає: «А хто тут живе?» - «Миска. А ти хто?» - «^Шапка. Пустити мене ^Шити» - «Іди».»;
 - 2) загадки: (визначити місце звуку С в слові-відгадці)
Що за диво, що за диво?
Хмара сіє біле мливо.
З нього не спечеш пиріг,
Бо та хмара сіє ... (сніг)
 Поночі літає, удень засипа,
 Кругла голова, зветься ... (сова)
Як тільки під ковдру залізу,
Йому потрапляю в полон.
Дивлюся, немов в телевізор,
Цікавий, з пригодами ... (сон)
5. Закріплення умінь, навичок в д/іграх «Поїзд», «Акваріум».

20 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки З, З'. Позначення буквою З.

Мета: закріпити правильну вимову звука З на початку слова в прямому відкритому складі. Виділення звуку на початку слова. Порівняння твердого і м'якого звуків. Знайомство з буквою З. Читання складів, слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я.Малярчук, д/ігри «Які букви?», «Знайди слово», «Добери малюнок».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.

2. Постанова мети заняття.

Зима морозяна на дворі,

Замети білі на землі,

Зоріють в небі ясні зорі,

Заснули зайчики малі

(Н Забіла)

- Який звук найчастіше зустрічається в цьому віршику?

3. Уточнення артикуляції звуку.

Звук належить до групи зубних звуків. Губи набирають положення наступного голосного звука, зуби наближені на відстань близько 1 мм, кінчик язика притискується до нижніх різців, спинка язика вигнута, посередині її утворюється жолобок, по якому видихається струмінь повітря в напрямку до різців, бокові краї язика притиснуті до внутрішньої поверхні кутніх зубів, м'яке піднебіння підняте та притискується до задньої стінки глотки і спрямовує струмінь повітря через ротову порожнину, голосові зв'язки зімкнуті.

Характеристика звука: Головним виявом фонемі [З] є передньоязиковий зубний щілинний дзвінкий твердий носовий приголосний.

4. Закріплення навичок чіткої артикуляції звуку З:

1) діти парами, взявшись навхрест руками, імітують звук пилки: з-з;

2) гра «Зимова хуртовина». Діти імітують шум вітру під час хуртовини: з-з-з;

3) назвати слова («Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», ст.50-55). Який другий звук у слові?

4) розвиток логічного мислення:

Стало біло навкруги – я розтрушую сніги,

Нагоняю холоди, води сковую в льоди,

В дружбі з дітьми я всіма. Здогадались? Я - ... (зима) (Д.Шунта)

Пара довгих вушок, сіренький козушок.

Скорий побігачик, а зветься... (зайчик) (М.Підгірянкa)

Без рук, без ніг, а хату стереже (замок)

У хлівці два ряди баранців, і всі біленькі (зуби)

Хоч гнізда свого не має, яйця іншим підкладає,

Та у лісів холодку все кукує: ку-ку, ку-ку (зозуля);

5) додати до слова назву малюнка:

Могутній (зубр), остання (зупинка), білі (зуби), червона (зоря), сіра (зозуля), великий (зоопарк).

5. Знайомство з буквою **З**:

- 1) д/гра «Які букви?»;
- 2) д/гра «Знайди слово»;
- 3) читання складів, слів;
- 4) із поданих складів скласти слова:
на, ни, зи, пин, зу, ка, от, зо, ло, ма, зи, вод, за.

6. Вивчити вірш Н. Забіли «Зима»:

Зима морозяна на дворі,
Замети білі на землі,
Зоріють в небі ясні зорі,
Заснули зайчики малі.

21 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки **З, З'**.

Мета: закріплення чіткої вимови звуку **З** в середині слова. Виділення звуку **З** в середині і на початку слова. Порівняння твердої і м'якої артикуляції. Читання складів, слів. Розподіл слів на склади.

Обладнання: букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я. Малярчук, дзеркала, таблиці складів, д/ігри «Які букви?», «Знайди слово», «Добери малюнок».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
2. Постановка мети заняття.
Логопед називає слова, виставлені на набірному полотні: ваза, береза, коза, бузок, ковзани, язик, гніздо, поїзд.
 - Чим схожі ці слова?
 - Де знаходиться звук **З**?
3. Розвиток фонематичного сприймання:
 - 1) д/гра «Впіймай звук»;
 - 2) логопед називає слова-малюнки в «Дидактичному матеріалі» А.Я. Малярчук, але з помилками. Діти повинні повторити слова правильно.
4. Розвиток логічного мислення:
 - 1) відгадати загадки:

Біла кора, тоненькі віти,
Що то є? Вгадайте, діти (береза)
З рогами, а не бик і не корова.
Кору здирає, а кошиків не плете (коза)
Ллється річка – ми лежимо,
Лід на річці – ми біжимо (ковзани)
Завжди в роті, а не проковтнеш (язик)
Полотно, а не доріжка,

Кінь біжить сороконіжка (поїзд)
Без рук, без сокири,
А зроблена хатина (гніздо);

- 2) додати до слів назву малюнка:
рогата (коза), красивий (бузок), Білокура, кудрява (береза), залізні (ковзани), гнучка (лоза), грізна (гроза), красивий, запашний (бузок), новий потужний (грузовик), механічні, правильні (терези), кислий, червоний (кизил), довгий, червоний (язик), новий, чотириколісний (возик).
5. Читання:
1) читання складів, складових таблиць, слів;
2) д/гра «Добери малюнок».
6. Вивчити вірш Є.Бандуренко «Звідкіля береться хліб?»:
Запитав у Зіни Гліб:
- А звідкіль береться хліб?
Розвела руками Зіна:
- Звідкіля? Із магазину!

22 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук Л.

Мета: закріплення чіткої вимови звуку Л. Виділення звуку Л на початку, в середині та наприкінці слова. Порівняння твердої і м'якої артикуляції. Читання складів, слів. Розподіл слів на склади.

Обладнання: букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я. Малярчук, дзеркала, таблиці складів, д/ігри «Які букви?», «Знайди слово», «Добери малюнок».

Хід заняття

1. Організаційний момент. Артикуляційна зарядка.
2. Постановка мети заняття.
У літак сідає лис.
З міста він летить у ліс.
А лисиця й лисенята
Виглядати будуть тата.
- Чим схожі більшість слів?
3. Уточнення артикуляції звуку.
Положення губ залежить від наступного голосного. Верхні та нижні зуби розташовані на деякій відстані один від одного. Язик кінчиком притискається до верхніх зубів або їх ясен. Бокові краї язика не притискаються до кутніх зубів, внаслідок чого по боках залишаються проходи для видихуваного повітря. Корінь язика піднятий. М'яке піднебіння підняте. Голосові зв'язки зімкнуті та вібрують.
Характеристика звука: твердий, сонорний, альвеолярний, щілинний.
4. Закріплення навичок чіткої вимови звука:
1) складова зарядка: повторення за логопедом складів:

- ЛА-ЛА-ЛА, ЛО-ЛО-ЛО, ЛУ-ЛУ-ЛУ, ЛИ-ЛИ-ЛИ, ЛЕ-ЛЕ-ЛЕ; ЛА-АЛ, ЛО-ОЛ, ЛУ-УЛ, ЛИ-ИЛ, ЛЕ-ЕЛ;
- 2) назвати слова («Дид. матеріал» А.Я.Малярчук, ст. 225-237)
Який другий звук в словах?
- 3) «Закінчити слово». Логопед починає слово, а діти закінчують, додаючи склад:
ЛА: аку-ла, шко-ла, си-ла, пи-ла.
ЛО: ши-ло, ми-ло, ду-ло, бу-ло, се-ло, мас-ло.
ЛИ: сто-ли, ви-ли, во-ли, соко-ли, пена-ли.
ЛЕ: по-ле, бі-ле, весе-ле.
5. Розвиток уваги, фонематичного слуху:
1) д/гра «Впіймай звук»;
2) «Чи пустимо звірятко на урок?». Логопед називає тварин, а діти піднімають руку, коли почують в слові Л.
6. Розвиток логічного мислення.
Відгадати загадки:
Я – пахуча рідина, роблю блискучими нігті (а, л, к)
Під стріхою хату має, багато комах з'їдає (ка, лас, тів)
Хату на хаті має, жабам рахунок знає (ка, ле, ле)
Біла, як сніг; гарна, як квітка (ка, бід, ле)
Сам їду – вони їдуть; сам стою – вони стоять. Почну годувати – не їдять (жі, ли)
Залізний пес, дерев'яний хвіст (па, ло, та)
7. Знайомство з буквою Л:
1) д/гра «Які букви?»;
2) д/гра «Знайди слово»;
3) читання складів, слів.
8. Розвиток уваги, пам'яті.
Порахувати, скільки разів прозвучить звук Л у віршику, вивчити цей вірш.
Вишеньки. І.Кульська.
Вийшли ми з лопатами,
Почали копати ми.
В ямки воду лили,
Вишеньки садили.

23 ЗАНЯТТЯ

Тема: звуки Л, Л'.

Мета: закріплення правильної і чіткої вимови звуків Л-Л'. Виділення звуків Л-Л' на початку, в середині і в кінці слова. Порівняння твердої і м'якої артикуляції. Читання складів, слів. Розподіл слів на склади.

Обладнання: букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я. Малярчук, дзеркала, таблиці складів, слів, д/ігри.

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття:
 - 1) логопед називає слова, не пом'якшуючи звук Л:
Лоня, лон, льотчик, лодохід, луда, лито...
- Чи правильно я сказала? Чому ні?
 - 2) порівняння твердих і м'яких складів.
 - a) гра «Відлуння»,
 - b) знайти помилку. Логопед називає слова, навмисно спотворюючи їх: в словах з твердим звуком Л – вимовляє звук м'яко і навпаки – в словах із м'яким звуком – вимовляє твердо. Діти виправляють помилку, вимовляючи це слово правильно: ляна – лана, лях – лак, Луда – Люда, литак – літак, лон – льон, салут – салют, лінійка – лінійка, цибула – цибуля,
 - c) порівняння артикуляції твердого і м'якого звуків Л-Л',
 - d) закінчити слово:
 - ЛЯ: сте-ля, те-ля, чап-ля, квасо-ля, зозу-ля, цибу-ля, льо-ля, Ко-ля, То-ля, О-ля;
 - ЛЛ: туф-лі, кух-лі, вчите-лі, кова-лі, виховате-лі, автомобі-лі, мигда-лі.
3. Розвиток логічного мислення.
 - 1) відгадати загадки:

Не бджола, а гуде, не птах, а летить (так, лі)
Без рук, без ніг, а по тичці в'ється (со, ква, ля)
Шкір маєсім, а сльози випускає всім (ля, ци, бу)
Ку-ку, ку-ку кричу я в лісі,
На зріст маленька, свитка сіренька (зу, ля, зо)
У воді росте, у воді кохається,
А кинь у воду - злякається (ль, с, і)
В землю кидалося, на повітрі розгулялося,
В печі гартувалося, запахом своїм всіх приваблює (л, б, і, х);
 - 2) закінчити речення:

У залі висить красива, кришталева... (люстра)
Мова є тільки у ... (людини)
Я спіймав вудкою (ляща)
Мені подарували гарну (ляльку)
У дворі бігає (теля)
По болоті ходить (чапля)
Після дощу у дворі велика (калюжа)
З квітки опадають (пелюстки)
На свято ми ходили подивитись на (салют)
4. Читання складів, слів.
5. Розвиток фонематичного слуху, пам'яті:
 - 1) порохувати м'які звуки Л' у віршику Т.Коломієць:

- У літак сідає лис.
 З міста він летить у ліс.
 А лисиця й лисенята
 Виглядати будуть тата.
 2) вивчити вірш.

24 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук Ш. Позначення буквою Ш.

Мета: закріпити чітку вимову звука Ш в прямому відкритому складі на початку слова. Виділення звуку Ш серед інших звуків. Знайомство з буквою Ш. Читання складів, слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я. Малярчук, дзеркала, таблиці складів, д/ігри «Які букви?», «Знайди слово», «Добери малюнок».

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
 Швидко шмигне в шафу кішка –
 Шурхотить у шафі мишка
 - Який звук найчастіше зустрічається у цьому віршику?
3. Уточнення артикуляції.
 Звук належить до передньоязикових. Губи трохи висунуті вперед, кінчик язика підведений до піднебіння, але не притискається до нього, утворюючи щілину, бокові краї язика притискаються до внутрішньої поверхні верхніх кутніх зубів, не пропускаючи з боків струмів видихуваного повітря. М'яке піднебіння підняте, голосові зв'язки розімкнуті.
 Передньоязиковий ясенний щілинний глухий твердий приголосний. Перед голосним І звучить пом'якшений звук [Ш']а перед [С'] [Ц'] м'який звук [С']
4. Закріплення чіткої вимови звука:
 - 1) повторення за логопедом складів: ША-ШИ-ШИ, ШО-ШО-ШИ, ШУ-ШУ-ШУ, ШИ-ШИ-ШИ, ШЕ-ШЕ-ШЕ; ША-АШ, ШО-ОШ, ШУ-УШ, ШИ-ИШ, ШЕ-ЕШ;
 - 2) назвати слова («Дидактичний матеріал виправлення мовленнєвих недоліків» А.Я Малярчук, ст. (103-111)).
5. Розвиток уваги, пам'яті.
 Розгадати загадки:
 Довгі вуха, та не заєць,
 Пухнаста, та не киця (шапка)
 Довга доріжка навколо шиї літає – діток зігріває (шарф)
 Схожі на штани, а носять влітку (шорти)
 У свині немає, а найдовша у жирафа (шия)
 Одягом не називають, а на колесо вдягають (шина)

Сіреньке, маленьке, але хоч якого kota з місця стягне (миша)

6. Знайомство з буквою **Ш**:
 - 1) читання складів, слів;
 - 2) д/гра «Які букви?»;
 - 3) д/гра «Знайди слово»;
 - 4) д/гра «Добери малюнок».
7. Розвиток фонематичного слуху:
 - 1) д/гра «Впіймай звук»;
 - 2) порахувати, скільки разів почуємо звук **Ш** у віршику:
Швидко **ш**мигне в **ш**афу кішка –
Шурхотить у **ш**афі мишка
 - 3) вивчити цей віршик.

25 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук **Ш**.

Мета: закріпити чітку вимову звука **Ш** в середині і наприкінці слова. Виділення звуку **Ш** серед інших звуків. Виділення звуку **Ш** на початку, в середині і в кінці слова. Читання складів, слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я. Малярчук, дзеркала, д/ігри.

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
Шило **ш**убку **Ш**урі **ш**ило
Шовком, **ш**ерстю **ш**ви обшило.
Вийшла **ш**убка прихороша
Нашій **Ш**урі на порошу (В Ладиджець)
- Який звук найчастіше зустрічається у цьому віршику?
3. Закріплення чіткої вимови звуку в середині і в кінці слова.
«Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків»
А.Я.Малярчук, ст. 113-125:
 - 1) додати до слова назву малюнка:
Жваве (лоша), смачна (груша), сіра (миша), театральна (афіша), молочна (каша), ввічлива (Маша), сірий (мішок), новий (фартушок), нова (кушетка), пральний (порошок), грайливе (кошеня), яєчна (локшина), легкова (машина), швейна (машина), достигла (шипшина), різнокольоровий (парашут), новий (кошик), дерев'яна (дошка), квітучий (каштан), біла (ромашка), співуча (пташка), красива (гармошка), збудована (пошта);
 - 2) закінчи речення:
Майорить прапор на (башті)
Багатий урожай кавунів виріс на (баштані)
Юнак зняв (кашкет)
У мурашнику порядок підтримують (мурашки)

- Тато купив мені нове (кашне)
Головний убір (башлик)
4. Розвиток логічного мислення:
- 1) Дає здоров'я – спорт.
Вагу – солодкий торт.
Мед – працьовиті бджоли.
Знання глибокі – (школа).
Так цукерки любить наш Кіндрат!
з ранку б їв до вечора (шоколад)
- Що це? Що це? – всі кричать –
Парасольки он летять! (парашути)
На дереві гойдається, жупан колючий має,
На літо одягається, по-осені скидає (каштан)
Без сокири і без рук, а дім будує (пташка)
Стоять у лузі сестрички,
Золотенькі очі, білі вії (ромашки)
У кого чотири вуха та два животи? (подушка)
Стоїть дівчина в темниці, коса на вулиці (петрушка)
- 2) д/ігри:
а) «Які букви?»;
б) «Добери малюнок»;
в) «Знайди слово».
5. Читання складів, слів.

26 ЗАНЯТТЯ

Тема: диференціація звуків С-Ш.

Мета: закріпити чітку вимову звуків С, Ш. Порівняти артикуляцію звуків С, Ш. Розвивати фонематичний слух, уяву.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, д/ігри, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я.Малярчук.

Хід заняття

- Організаційний момент.
- Постановка мети заняття.
Мишка сушок насушила
Мишка мишок запросила.
Мишки сушки їсти стали
І всі зуби поламали
- Які звуки зустрічаються найчастіше у цьому віршику?
- Порівняти артикуляцію звуків С-Ш:
 - гра «Відлуння»;
 - скоромовки:
Язык вгору: ша-ша-ша, шило, каша і лапша.
Язык донизу: са-са-са, укусила в ніс оса.
Язык вгору: ши-ши-ши, ми на лижах в ліс пішли.
Язык донизу: си-си-си, є вуса у оси.

Ша-са-ша - смачна груша.
Со-шо-со - у Сашка колесо
Шу-су-шу - сіно я сушу
Сей-шей-сей – співає гарно соловей

Шар-сар-шар – на сосні шишкар
Шак-сак-шак – на осиці сидить шпак
Шіст-шіст-шіст – виступає штангіст
Ушка-ушка-ушка – гусей пасе пастушка
Шок-шок-шок їде пастушок;

3) додати до слова назву малюнка:
кмітливий (Сашко), широке (шосе), досвідчений (машиніст). Смачні (сушки), прославлений (шахіст), стиглий (соняшник);

4) доповнимо речення назвами малюнків:

Штангу піднімає (штангіст)
Сашко ввімкнув (штепсель)
Гусей пасе (пастушка)
Корів пасе (пастушок)
У комашок по (шість) лапок
Дідусеві (шістдесят) років;

5) повторити скоромовки:

Шишки на сосні, шапки на столі.
На шосе шість вершників.
У Соні шашки, у Сими шишки.
Пошила Саша Сашкові шапку.
Для мишки нема звіра страшнішого, ніж кішка.
Всіх скоромовок не перемовиш, не перескоромовиш.

4. Розвиток уваги, пам'яті. Повторити вірш Н.Забіли:

Шматок сальця **ш**укає мишка,
У нашій **ш**афі **ш**арудить.
Як **ш**мигоне на мишку кішка!
А мишка **ш**усть у **ш**парку вмиць!
- Підрахувати кількість звуків С в вірші. Вивчити вірш.

27 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук Ж. Позначення буквою Ж.

Мета: закріпити чітку вимову звука Ж в прямому відкритому складі на початку слова. Виділення звуку Ж серед інших звуків. Знайомство з буквою Ж. Читання складів, слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я.Малярчук, дзеркала, таблиці складів, д/ігри.

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.

Журавель шукає броду

Жабенята – скок у воду.

Жук до жаби: «Жу-жу-жу,

Журавлеві розкажу!»

(О.Кононенко)

- Який звук зустрічається найчастіше у цьому віршику?

3. Уточнення артикуляції звуку.

Передньоязиковий. Губи трохи висунуті вперед, кінчик язика підведений до піднебіння, але не притискається до нього, утворюючи щілину; бокові краї язика притискаються до внутрішньої поверхні верхніх кутніх зубів, не пропускаючи з боків струмів видихуваного повітря, м'яке піднебіння підняте, голосові зв'язки вібрують.

Уточнення характеристики звуку.

Передньоязиковий ясенний щілинний дзвінкий твердий приголосний.

4. Закріплення чіткої вимови звуку:

1) повторити склади: ЖА-ЖА-ЖА, ЖО-ЖО-ЖО, ЖУ-ЖУ-ЖУ, ЖИ-ЖИ-ЖИ, ЖЕ-ЖЕ-ЖЕ, ЖА-АЖ, ЖО-ОЖ, ЖУ-УЖ, ЖИ-ИЖ, ЖЕ-ЕЖ;

2) повторити слова: «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я.Малярчук ст. 147-153;

3) додати до слова назву малюнка:

жіночий (жакет), польовий (жаворонок), зміїне (жало), красиве (жабо), запашний (жасмін), зелена (жаба), травневий (жук), довгоногий (журавель), дитячий (журнал), запашна (жуйка), старенький (жупан), червона кисла (журавлина);

4) Доповнити речення назвами малюнків:

Під дубом багато стиглих (жолудів)

Довга шия у (жирафа)

У яйці смачніший (жовток)

У банці свинячий (жир)

З даху тече дощова вода по (жолобу)

Кури сиділи на (жердині)

У цирку виступає (жонглер)

У полі колоситься (жито)

Дуже красива (жоржина)

Мама одягла смугастий (жилет)

Я намалювала квадрат (жовтого) кольору

Я кинув у автомат (жетон)

5. Розвиток логічного мислення. Відгадати загадки:

У воді сидить охоче, та не риба і не рак,

Вистромля булькаті очі і співає: «кум-квак» (ба, жа)

Батько тисячу синів має, кожному мисочку справляє (б, у, д; лудь, жо)

Сини – в шапках, а батько - ні (б, у, д; лудь, жо)

Летить – виє. Сяде – землю риє.

Чорне тіло, чорний вус, ніби справжній сажотрус (к, у, ж)
Довгі ноги, довгий ніс. Прилетів, обід приніс:
Смачних жабеняток для своїх маляток (ра, жу, вель)
Що два тижні зелениться, а два тижні колоситься,
За два тижні наливається і два тижні підсихає? (то, жи)

6. Знайомство з буквою **Ж**:

- 1) читання складів, слів;
- 2) д/ігри «Які букви?», «Знайди слово».

28 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук **Ж**.

Мета: закріпити чітку вимову звуку **Ж** в середині і в кінці слова. Виділення звуку **Ж** серед інших звуків. Читання складів, слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я. Малярчук, дзеркала, д/ігри.

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
Жук жужжить: «Жу-жу-жу,
Я живу, не тужу»
- Який звук найчастіше зустрічається у віршику?
3. Розвиток фонематичного слуху:
 - 1) д/гра «впіймай звук». Виділити звук **Ж** серед:
 - а) звуків,
 - б) в складах,
 - с) в словах;
 - 2) д/гра “Ланцюжок слів”.
4. Закріплення чіткої вимови звуку **ж** в середині і в кінці слова:
 - 1) закінчити слово, вимовляючи лише звук **ж**:
ні(ж), кор(ж), ву(ж), йор(ж), гара(ж);
 - 2) повторити слова, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я.Малярчук ст. 155-161;
 - 3) додайте до слів назву малюнка: теплий новий (кожух), туга залізна (пружина), маленька (калюжа), красивий барвистий (абажур), дерев’яна (етажерка), смачний (ріжок), цегляний (гараж), водяний (вуж), гострий (ніж), смачний (корж), величезний (морж), колючий (йорж);
 - 4) доповнити речення назвами малюнків:
Різні вантажі перевозить самохідна (баржа).
У зоопарку на звірячому майданчику гралося (ведмежа).
Навколо двору висока (огорожа).
Вночі літає (кажан).
На городі на грядці росте (баклажан).
Взимку спить (їжак).

- Після дощу біля дверей (калюжа).
 Годинник зупинився, бо лопнула (пружина).
 Лютий мороз не страшний, якщо вдягнеш (кожух).
 З барвистої тканини зробили (абажур).
 Книжки лежать на (етажерці).
 У лісі вирости (рижики).
5. Розвиток логічного мислення:
- 1) відгадати загадки:
 Хоч не шию я ніколи та голок в мене доволі (жак,ї)
 Хто усім нам ділить хліб? (ж,н,і)
 Тоненьке, вузеньке, по землі в'ється,
 Як батіг довге, але зовсім не б'ється,
 Людини боїться, молоко вживає,
 В лісі їх багато, мабуть кожен знає (ж,в,у)
 Що мовчить, а розуму навчить? (ка,книж);
 - 2) д/гра «Шостий зайвий»;
 - 3) д/гра «Добери слово до малюнка».
6. Читання

29 ЗАНЯТТЯ

Тема: диференціація звуків З-Ж.

Мета: закріпити чітку вимову звуку Ж. Навчати дітей на слух розрізняти З-Ж.
 Читання складів, слів.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, д/ігри, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я. Малярчук.

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
 «Молоток»
 В мене є залізний молоток,
 Я його завжди кладу в куток,
 Де лежить і пила, і трекут -
 Він же їм хороший друг. (П.Воронько)
 - Які звуки зустрічаються в цьому віршику?
 Порівняння звуків З-Ж, артикуляція, характеристика.
3. Розвиток фонематичного сприйняття:
 - 1) гра «Відлуння» (ЗА-ЖА, ЗО-ЖО, ЗУ-ЖУ, ЗИ-ЖИ, ЗЕ-ЖЕ);
 - 2) діти піднімають відповідну букву, коли чують звуки З, Ж
 - а) серед складів,
 - б) в складах,

- с) в словах: лоза, лоша, ложа, зуби, жаба, шуба, жук, сук, звук, віз, ніж, візки, важкі, везу, їзда, їжак, різак, хижак, жадібний, задній;
- 3) вставити в слова пропущені букви: (З)уб, (Ж)аба, ко(З)а, ї(Ж)ак.
4. Розвиток логічного мислення, аналіз синтезу:
- 1) Що мовчить, а розуму навчить? (жка, кни)
 У хлівці два рядки баранців, і всі біленькі (би, зу)
 Серед трав, кущів, калюж в'ється стрічка, наче вуж,
 Не плазує, не іде, а усіх кудись веде (жка, сте);
- 2) Півень залетів у сусідній двір і зніс там яйце.
 Між сусідами виникла суперечка: «Чиє яйце?»
 - Що ви думаєте?
5. Диференціація звуків **З-Ж**. Повторити прислів'я:
 Дружба дорожча за золото
 Гуртом можна і море загасити
 З добрими людьми завжди згоди можна дійти
 Знаєш – кажи, не знаєш - мовчи
 Справжній друг завжди тобі добра багатиме
 З добрими дружись, а лихих стережись
 Друзі пізнаються в біді
 Або розумно казати, або зовсім мовчати
 За добре слово не платять грошей, а скажеш – усім приємно
 На козаку і рогожа пригожа
 Знайомих багато, а друзів мало
6. Прочитати і вивчити вірш Т. Бойка «Жабенятко забруднилось»
Жабенятко забруднилось,
Забруднилось – не помилось.
Жабенятко, так негоже!
 Ну, на кого ти похоже?
 - Я похоже на мамуню,
 На мамуню-ква-квакуню.

30 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук **Й**. Букви **Й, Ї, Є, Ю**.

Мета: уточнити артикуляцію звуку **Й**. Читання складів, слів з цитованими буквами.

Обладнання: дзеркала, букви, предметні малюнки.

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
Йди до мене, кошенятко,
Йод на ранку – все в порядку.
Йод пекучий. Пострибай.
Йорж колючий – не чіпай!
 Беретик мишка взяла, **й** от

(О.Калінчук)

Із букви **И** вмиль вийшла «**йот**»

(Л.Андрієнко)

3. «Казка про йотовані букви».

Жили собі дві літери-подружки. Вони були дуже схожі, їх писали майже однаково. Тільки у літери **Й** був зверху беретик. А у **И** не було. І звучали вони майже однаково. Тільки **И** – протяжно, а **Й** – коротко, відривчасто. Їх часто плутали, і літерам було неприємно. Одного разу **Й** прийшла в гості до голосних літер і запропонувала їм разом поспівати. **Й** почала, **А** підхопила. Злились їх звуки, і утворилась нова літера **Я**.

Тоді інші літери почали теж співати разом з **Й**:

Й + А = Я

Й + У = Ю

Й + Е = Є

Й + І = Ї

Нові літери знайшли своє місце в алфавіті.

4. Розвиток логічного мислення:

У свині немає, а найдовша у жирафа (я, ши)

Завжди в роті, а не проковтнеш (зик, я)

І маленькі, і старенькі, взимку, влітку, навесні

Всюди вдягнені гарненько у зелені сукні всі (лин, я, ки)

По землі ходить, а небі не бачить (ня, сви)

Хоч гнізда свого не має, яйця іншим підкладає

Та у лісі в холодку все кукує: ку-ку, ку-ку! (ля, зо, зу)

Червона, як кров, смачна, як мед (ня, виш)

Що знімають чоловіки, коли заходять в приміщення,

А жінки залишать на голові (люх, ка, пе)

Хоч не шию я ніколи, та голок в мене доволі (жак, і).

5. Д/гра «Які букви?»

6. Читання складів слів з буквами: И, Ї, Є, Ю, Я.

31 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук і буква **Ф**.

Мета: уточнити артикуляцію звуку **Ф**. Розвивати фонематичний слух. Диференціація звуків **Ф, Ф' – В, В'**. Читання.

Обладнання: дзеркала, букви, предметні малюнки, д/ігри «Підбери підпис під малюнок», «Шостій зайвий».

Хід заняття

1. Організаційний момент.

2. Постановка мети заняття.

Фурчить, блищить на різні **ф**арби

Фонтан великий у садку.

В нім водить **ф**лот легкий та гарний

Федорко в білім козушку.

- Який звук найчастіше зустрічається у віршику?

(Н. Забіла)

3. Уточнення артикуляції звуку.
Нижня губа утворює вузьку щілину з верхніми зубами. Язик набуває положення сусідніх звуків. М'яке піднебіння підняте. Голосові зв'язки не вібрують.
Характеристика звуку: губно-губний щілинний глухий твердий приголосний.
4. Знайомство з буквою **Ф**.
5. Закріплення правильної вимови звуку:
- 1) повторити склади: **ФА-ФА-ФА, ФО-ФО-ФО, ФУ-ФУ-ФУ, ФИ-ФИ-ФИ, ФЕ-ФЕ-ФЕ, ФІ-ФІ-ФІ, ФЄ-ФЄ-ФЄ, ФЬО-ФЬО-ФЬО, ФЮ-ФЮ-ФЮ**;
 - 2) назвати малюнки: фонтан, фото, фата, фазан, футбол, фрукти, фламінго, флейта, фарба, вафлі, туфлі, телефон, ліфт, шафа, кофта, жираф, шарф.
- Визначте місце звуку в слові.
6. Розвиток фонематичного слуху:
- 1) д/гра «Впіймай звук» **Ф**:
 - а) серед звуків,
 - б) в складах,
 - с) в словах;
 - 2) гра «Відлуння»: **ФА-ФЯ, ФО-ФЬО, ФУ-ФЮ, ФЕ-ФЄ, ФИ-ФІ; ВА-ФА, ВО-ФО, ВУ-ФУ, ВИ-ФИ, ВЕ-ФЕ, ВЯ-ФЯ, ВЙО-ФЬО, В'Ю-ФЮ, ВІ-ФІ, ВЄ-ФЄ**;
 - 3) логопед називає слово, а діти піднімають відповідні букви (**В-Ф**):
Фата – вата, фінік – віник, кофта – ковдра, фартух – варта, вазон – фасон, фарба – верба, пуфік – павук.
7. Розвиток логічного мислення:
- 1) загадки:

Підморгне зеленим оком – ми йдемо,
Підморгне червоним - стоїмо (фор, світло)
Довга доріжка навколо шиї лягає – діток зігріває (ф, ш, а, р)
Поверчу червоне коло, і мене почує друг (фон, ле, те)
Що воно за дивна птиця? Світла денного боїться.
Дзьоб крючком, великі очі. І не спиться їй щоночі
«Ху-ху-ху!»- кричить вона. Відгадаєш? Ні? (ва, со)
Під стріхою хату має, багато комах з'їдає (ка, лас, тів)
Без очей, без рук, а лізе на дрюк (со, ква, ля);
 - 2) д/ігри: «Підбери підпис під малюнок», «Шостий зайвий»
8. Розвиток уваги, пам'яті:
- 1) підрахувати, скільки звуків **Ф** у віршику:

На майдані, де **ф**онтан,
У **ф**утбол гуля **ф**азан.
Був би класний **ф**утболіст –
Заважає пишний хвіст.

- 2) відповісти на питання: У яку гру грав фазан? Хто грав у футбол? Де фазан гуляв в футбол? Що ще було на майдані? Що заважає фазану бути класним футболістом?
- 3) вивчити вірш.

32 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук Р і буква Р.

Мета: Уточнити артикуляцію звуку Р - Р'. Закріпити чітку вимову звуку Р - Р' в прямому відкритому складі на початку слова. Виділення звуку Р - Р' серед інших звуків. Знайомство з буквою Р. Читання.

Обладнання: Букви, предметні малюнки, дзеркала, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я. Малярчук. Дігри «Яке слово», «б зайвий», «Які букви?», «Підбери підпис під малюнок».

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
Рак **рибі** **рано** у **ріці**
Розповідає **радо**:
 Лишив **рибальці** **поплавці**
 І **позрїзав** **принаду**... (Т.Коломісць)
 - Як ви думаєте, з яким звуком ми будемо працювати?
3. Уточнення артикуляції.
 Положення губ залежить від сусідніх фонем. Між верхніми та нижніми різцями залишається деяка відстань. Язик набуває форми ложечки. Його бокові краї притискуються до верхніх кутніх зубів, а кінчик язика піднятий до ясен, торкається їх та вібрує під натиском видихуваного повітря. М'яке піднебіння підняте та затуляє прохід до носа. Голосові зв'язки замкнуті та вібрують.
 Характеристика звуку: передньоязиковий альвеолярний напіввідкритий дрижачий дзвінкий твердий приголосний.
4. Закріплення чіткої вимови звуку:
 - 1) повторити склади: РА-РА-РА, РО-РО-РО, РУ-РУ-РУ, РИ-РИ-РИ, РЕ-РЕ-РЕ, РЯ-РЯ-РЯ, РЬО-РЬО-РЬО, РЮ-РЮ-РЮ, РІ-РІ-РІ, РЄ-РЄ-РЄ; РА-РЯ, РО-РЮ, РУ-РЮ, РИ-РІ, РЕ-РЄ;
 - 2) повторити слова: «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я.Малярчук (ст.308-317, 366-369);
 - 3) доповнити речення та словосполучення назвами малюнків:
 Над річкою сяє (райдуга).
 У річці по дні повзає (рак)
 У кімнаті говорить (радіо)
 Літає у космос (ракета)
 Романові купили новий (ранець)
 Руслан змайстрував красиву (раму).
 Кругленька червоненька (редиска)
 Кислий зелений (ревінь)

Чорна (редька)
Красива запашна (резеда)
Залізна важка (рейка)
Шкіряний вузький (ремінь)
Достиглий (рис)
Стрункий (рисак)
Молоді (рижики)
Річкова (риба)
Залізна (ринва)
Хижа (рись)
Духмяна (рута) м'та
Дитяча (рука)
Тепла м'яка (рукавиця)
Гострий (рубанок)
Новий (рукомийник)
Мохровий (рушник)
На роботу іде (робітник)
Штепсельувімкнут у (розетку)
В клумбі росте (ромашка)
Рита намалювала (ромб)
Роксана одягла нову (рожеву) шапку
Розвиток логічного мислення
Засвистіла, полетіла – хвіст вогненний залишила (ке, та, ра)
Через воду стежечка, а не перейдеш (ду, га, рай)
Без язика живе, не їсть і не п'є, а говорить і співає (ді, ра, о)
Я кругленька, червоненька, з хвостиком тоненьким
На городі мене рвуть і до столу подають (дис, ка, ре)
Кругла, а не місяць, чорна, а не смородина, з хвостиком, а не миша
(ка, редь)
Пір'я є, та не літає, ніг немає, а не доженеш (ба, ри)
Чотири брати живуть разом, а один окремо (ка, ру, виця)
У однієї матусі п'ятеро синів (ка, ру)
Тече-тече – не витече, біжить-біжить – не вибіжить (ка, річ).

5. Розвиток фонематичного слуху:

- 1) гра «Впіймай звук» (звук Р серед звуків в складах, в словах);
- 2) гра «Відлуння» (РА-РЯ, РО-РЬО, РУ-РЮ, РИ-РІ, РЕ-РЕС);
- 3) скільки разів звук Р зустрічається у віршику:

Рак **р**ибі **р**ано у **р**іці
Розповідає **р**адо:
Лишив **р**ибальці поплавці
І позр**і**зав **р**инаду...

(Т.Коломієць)

6. Знайомство з буквою **Р**:

- 1) д/гра «які букви? Яке слово?», «Підбери підпис під малюнок», «Шостий зайвий»;

2) читання.

33 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук Р і буква Р.

Мета: закріпити чітку вимову звуку Р - Р' в прямому відкритому складі в середині слова. Розвивати фонематичний слух. Читання.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я. Малярчук. Д/гра «З якої казки?».

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
Тигрєня мале ричить,
Яку букву воно вчить? (І.Січовик)
3. Закріплення чіткої вимови звуку Р - Р' в прямому відкритому складі в середині слова:
 - 1) повторити слова: «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я. Малярчук, ст. 318 – 331, 370 – 375;
 - 2) додати до слів назву малюнка:
 - Міцний яскравий(парашут)
 - Шахова (тура)
 - Дощова (хмара)
 - Дитячий (барабан)
 - Довгошия (жирафа)
 - Великий (карась)
 - Ароматна (черемха)
 - Автоматичні (терези)
 - Кругла червона (черешня)
 - Смачні (вареники)
 - Золоті (сережки)
 - Білокора (береза)
 - Сірий моторний (горобець)
 - Сіра (ворона)
 - Білобока (сорока)
 - Рогата (корова)
 - Рожеве маленьке (поросся)
 - Польовий сірий (жайворонок)
 - Холодне солодке (морозиво)
 - Чорна кисла (смородина)
 - Чоловіча коричнева (сорочка)
 - Дзеркальний (короп)
 - Зелений свіжий (огірок)
 - Зелений смачний (горох);
 - 3) доповнити речення назвами малюнків:
 - Біля дороги росте (дерево)
 - Наталка взула нові (черевики)

Дуже повільно пересувається (черепаха)
На грядці виріс солодкий червоний (перець)
Запашний перець насипали в (перечницю)
Вулицю треба переходити по (переходу)
Біля школи стоїть (машина)
Одяг шийють на швейній (фабриці)
У коробці лежить олівець (коричневого) кольору
Яйця несуть(кури)
У мене є м'яка (перина)
Зошит має форму (чотирикутника)
Робить красиві зачіски (перукар)
У полі росте висока (кукурудза)
Дрова рубає (парубок)
М'ясо перекрутили через (м'ясорубку)
До човна прикріпили (парус)
Дуже міцний хвіст у (кенгуру)
Зі школи повернувся (Андрійко)
Риби плавають в (акваріумі)
З лялькою грається (марійка)
У петрушки їстівні листя та (корінь)
Корови зимують у (корівнику)
Дуже смачний (горіх)
У гнізді на яєчках сидить (курочка)
У саду на кущах червоніють (порічки)
Пірнає та плаває в річці (нутрія)
На носі ріг у (носорога)
Мама спекла з яблуками (пиріжки)
Біла кора у (берези);

4) розвиток логічного мислення:

Горя не знаю, а гірко плачу (ра, хма)
Люблять мене, поважають, але б'ють, коли грають(бан, ба, ра)
Влітку в шубі, а взимку – голе (ре, де, ва)
Червоний Макар по полю скакав, а в борщ плигнув (рець, пе)
Місили-місили, ліпили-ліпили,
А тоді – хіп, та й в окріп!
А вже наостанку – в масло та в сметанку.
Хто зуміє відгадати, того будем частувати (ре, ва, ни, ки)
Біла кора, тоненькі віти.
Хто то є? Відгадайте, діти (ре, за, бе)
Спереду рогач, а на хвості – квач!
Огрядна, боката, молочком багата! (ро, ва, ко)
Бідовий хлопчина в теплій сорочині
По деревах стрибає, крихти підбирає (биць, го, ро)
Біла латка, чорна латка. По дереву скаче.. (ро, со, ка)

Без вікон, без дверей, повна хата людей (рок, о, гі)
 Без рук, без ніг, а по тину в'ється! (рох, го)
 Є одна смішна звірюка, має дуже куці руки,
 Та у неї, примічаю, ноги довгі надзвичайно (ру, кен, гу)
 Сам маленький шуба дерев'яна (ріх, го)
 Хоч не літає, а крилатий,
 Без крил не може працювати (ряк, віт)
 Сам червоний, а чуб зелений (ряк, бу).

4. Розвивати навички аналізу і синтезу в д/грі «З якої казки?».

34 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук і буква Р-Р'.

Мета: закріпити чітку вимову звуку Р - Р' в збігу з приголосним та в кінці слова. Розвивати фонематичний слух. Читання. Логічне мислення.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я. Малярчук. Д/гра «З якої казки?», «Пригадай казку».

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
 Реве та стогне Дніпр широкий
 Сердитий вітер завива
 Додолу верби гне високі
 Горами хвилі підійма.
 - Як ви думаєте, з яким звуком ми будемо сьогодні працювати?
3. Закріплення чіткої вимови звуку Р - Р' в збігу з приголосними:
 - 1) повторити склади: МРА-МРЯ, МРО-МРЬО, МРУ-МРЮ, МРИ-МРІ, МРЕ-МРЕ; ПРА-ПРЯ, ПРО-ПРЬО, ПРУ-ПРЮ, ПРИ-ПРІ, ПРЕ-ПРЕ; БРА-БРЯ, БРО-БРЬО, БРУ-БРЮ, БРИ-БРІ, BRE-БРЕ; ФРА=ФРЯ, ФРО-ФРЬО, ФРУ-ФРЮ, ФРИ-ФРІ, ФРЕ-ФРЕ; ВРА-ВРЯ, ВРО-ВРЬО, ВРУ-ВРЮ, ВРИ-ВРІ, ВРЕ-ВРЕ, НРА-НРЯ, НРО-НРЬО, НРУ-НРЮ, НРИ-НРІ, НРЕ-НРЕ; ТРА-ТРЯ, ТРО-ТРЬО, ТРУ-ТРЮ, ТРИ-ТРІ, ТРЕ-ТРЕ; ДРА-ДРЯ, ДРО-ДРЬО, ДРУ-ДРЮ, ДРИ-ДРІ, ДРЕ-ДРЕ:КРА-КРЯ, КРО-КРЬО, КРУ-КРЮ, КРИ-КРІ, КРЕ-КРЕ;
 - 2) повторити слова: «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я. Малярчук, ст. 332 – 365, 370 – 381;
 - 3) розвиток логічного мислення:
 Ніс довгий, а голос дзвінкий (мар, ко)
 Сама в коморі, коса на дворі (ква, мор)
 Лежать у порядку дерев'яні малятка
 Білі, здорові, всі темного лові (ни, ки, сір)
 Кінь металевий, вівса не просить,
 Але оре і косить (тор, трак)
 Не вогонь а обпікся (вар, кро,пи)

В теплий дощик народився, парасолькою накритися
Може б з лісу пристрибав, якщо б другу ногу мав (г, б, и, р)
Хоч не літає, а крилатий,
Без крил не може працювати! (ряк, віт)

4. Розвиток фонематичного слуху
 - 1) за сигналами логопеда діти піднімають малюнки, в яких є звук **Р**:
 - а) на початку слова,
 - б) в середині слова,
 - с) в кінці слова;
 - 2) д/гра «З якої казки?»;
 - 3) д/гра «Пригадай казку».
5. Читання складів, слів.

35 ЗАНЯТТЯ

Тема: диференціація звуків **Р-Л**.

Мета: Закріпити чітку вимову звуків **Р-Л**, вчити розрізняти звуки **Р-Л** на слух і в вимові, розвивати слухову увагу, логічне мислення.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я. Малярчук. Д/гра «З якої казки?», «Пригадай казку».

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.

Три лисички, три сестрички
Миють лапки, миють личка.
Не виводить тато-лис
Їх невмитими у ліс.
- Які звуки найчастіше зустрічаються у вірші?
3. Закріплення чіткої вимови звуків **Р-Л**:
 - 1) повторити склади: РА-ЛА, РО-ЛО, РУ-ЛУ, РИ-ЛИ, РЕ-ЛЕ. Гра «Відлуння»;
 - 2) повторити слова: «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я. Малярчук, ст. 396 – 401;
 - 3) розвиток логічного мислення:

Хто на собі свою хату носить? (лик, рав)
В ріках Африки живе змії зелений,
І кого він зустрічає – всіх хапає і ковтає (ко, дил, кро)
Росте вона додолу головою,
Росте вона холодною зимою.
А тільки сонечко засяє –
Вона заплаче й помирає (руль, ка, бу)
Я росла в темній темниці,
Як зросла – взяли в світлиці
З мене шкуру всі деруть,

Мене варять, мене тнуть,
Пироги з мене печуть (то, пля, кар)
Самі верхи, а ноги за вухами (ку, ля, ри, о)
Хто завжди правду каже? (ло, дзер, ка)

4. Розвиток фонематичного слуху:

1) логопед називає пари слів, діти піднімають відповідні букви (**Р-Л**):
рак-лак, руки-люки, Яринка-ялинка, горобина-голубина, рожки-
ложки, гірка-гілка, Карина-калина, пора-поля, поранив-поляна,
ріпка-ліпка, бар-бал, город-голод, руки-луки, рев-лев, сорив-солив;

2) д/гра «З якої казки?»;

3) скільки разів зустрічаються звуки Р-Л у вірші «Перше слово»:

Коло, **р**иску, **з**акарлючку
На папері пише **р**учка,
Все з'єдналось загадково,
І з'явилося **п**ерше слово.
Здогадались, яке саме?
Наймиліше в світі: «мама»

(Н.Січовик)

5. Читання складів, слів. Д/гра «Пригадай казку».

36 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук і буква **Ц**.

Мета: уточнити артикуляцію звуків **Ц** і **Ц'**, розвивати фонематичний слух, увагу, логічне мислення. Читання.

Обладнання: букви, предметні малюнки, дзеркала, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я. Малярчук, д/ігри «Які букви?» і «Яке слово?».

Хід заняття.

1. Організаційний момент.

2. Постановка мети заняття.

А цирк який цікавий!

В нім цілий день вистави!

Танцюють в цирку циркачі,

Гірські цапи-бородачі!

- З яким звуком ми будемо сьогодні працювати?

3. Уточнення артикуляції звуку.

Губи та зуби під час вимовляння афrikату набувають положення наступного голосного. Кінчик язика зімкнений з нижніми зубами. Передня частина спинки язика утворює з верхніми зубами й альвеолами прохід у носову порожнину. Голосові зв'язки не вібрують. Характеристика звуку: передньоязиковий зубний зімкнено-щілинний глухий твердий приголосний.

4. Закріплення чіткої вимови звуку:

- 1) повторити склади: ЦА-ЦА-ЦА, ЦО-ЦО-ЦО, ЦУ-ЦУ-ЦУ, ЦЮ-ЦЮ-ЦЮ, ЦИ-ЦИ-ЦИ, ЦЕ-ЦЕ-ЦЕ, ЦЯ-ЦЯ-ЦЯ, ЦЬО-ЦЬО-ЦЬО, ЦЮ-ЦЮ-ЦЮ, ЦІ-ЦІ-ЦІ, ЦЄ-ЦЄ-ЦЄ;
- 2) повторити слова: «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я. Малярчук, ст. 74 – 85;
- 3) додати до слова назву малюнка:
рогатий (цап), залізничний (циркуль), сіре (цапеня), кругла (цибуля), досвідчений (цирульник), друкована (цифра), залізне (кільце), кругленьке (блюде), овальне (яйце), зачинене (віконце), вмите (лице), вимите (відерце);
- 4) розвиток логічного мислення:
Сидить Марушка в семи козушках,
Хто її роздягає – той сльози проливає (бу, ци, ля)
Маленьке кругленьке зі столу впало,
Нема таких ковалів, щоб його скували (це, яй)
Бідовий хлопчина в теплій сорочині
По дворах стрибає, крихти підбирає (биць, го, ро)
Тонесенький хлопчик та й заліз у стовпчик
І де носом поведе – там заміточку кладе (вещь, о, лі)
Червоний Макар та й по полю скакав, а в борщ попав (рець, пе)
За горами, за долами ходить свита і кожух (ця, вів)
Плету хлівець на четверо овець, а на п'яту – окремо (ця, ру,ка,ви).
5. Розвиток фонематичного слуху:
 - 1) гра «Впіймай звук». Визначити звук **Ц** серед звуків, в складах, в словах;
 - 2) підрахувати кількість звуків у віршику:
А цирк який цікавий!
В нім цілий день вистави!
Танцюють в цирку циркачі,
Гірські цапи-бородачі!
6. Знайомство з буквою **Ц**:
 - 1) д/ігри «Які букви?», «Яке слово?»;
 - 2) читання складів, слів.

37 ЗАНЯТТЯ

Тема: диференціація звуків **Ц** – **С**.

Мета: закріпити чітку вимову звука **Ц**. Вчити розрізняти звуки **Ц-С**, розвивати слухову увагу, логічне мислення.

Обладнання: Дзеркала, букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я. Малярчук, д/ігри «Підбери підпис під малюнок», «Шостий зайвий», «Поїзд», «Ромашка».

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.

Цапок водицю п'є з цеберка,
Скубе травицю у садку.
Солодкий цукор чи цукерка –
Це теж цапкові до смаку.

- З якими звуками ми сьогодні будемо працювати?

3. Закріплення чіткої вимови звуків:
- 1) в складах: СА-ЦА, СО-ЦО, СУ-ЦУ, СИ-ЦИ, СЕ-ЦЕ, СЯ-ЦЯ, СЬО-ЦЬО, СЮ-ЦЮ, СІ-ЦІ, СЄ-ЦЄ, гра «Відлуння»;
 - 2) гра «Який звук?». Діти піднімають відповідно до почутого у слові звуку букву (С або Ц): син, суп, цап, світ, цвіт, сад, цвях, сирок, циркуль, сир, цирк, сіно, ціна, сапка, цапок, сонце, станція;
 - 3) повторити слова («Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я. Малярчук, ст.86-91);
 - 4) розвиток логічного мислення:
Що сходить без насіння? (це, сон)
З ногами – без рук, з боками – без ребер,
Із сидінням – без живота, зі спинкою – без голови (лець, сті)
Тисяча овець, а між ними один баранець (рі, зо і сяць, мі)
На небі біліє, світить, а не гріє (сяць, мі)
Довге хвостище, руде волочище, хитре хитрище (ця, си, ли)
 - 5) додати до слів назву малюнка:
Солоний (оселедець), дерев'яний (стілець), квітчастий (ситець),
молодий (місяць), смачний (гостинець), досвідчений (мисливець),
стигла (суниця), жовтогруда (синиця), круті (східці), нова (спідниця), величава (цесарка), залізнична (станція);
 - 6) повторити вірш:
Цапок водицю п'є з цеберка,
Скубе травицю у садку.
Солодкий цукор чи цукерка –
Це теж цапкові до смаку
 - 7) порахувати, скільки звуків Ц у цьому віршику. Вивчити цей вірш.
4. 1) читання складів, слів;
2) д/ігри «Підбери підпис під малюнок», «Шостий зайвий» діти виконують індивідуально;
3) д/ігри «Поїзд», «Ромашка» - загально-групова робота.

38 ЗАНЯТТЯ

Тема: звук і буква Ч.

Мета: уточнити артикуляцію звуку Ч. Розвивати фонематичний слух, увагу, логічне мислення, читання.

Обладнання: дзеркала, букви, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків», А.Я. Малярчук, д/ігри «Які букви?», «Яке слово?», «Ланцюжок слів».

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
В чаплі чорні черевички,
Чапля чапа до водички.
- Який звук є в кожному слові?
3. Уточнення артикуляції звуку.
Артикуляція звуку **Ч** подібна до артикуляції звуку Ш. Губи витягнуті вперед, зуби зближені приблизно до 2 мм. Кінчик і передня частина спинки язика піднімаються до альвеол і вище, утворюючи з альвеолами і передньою частиною твердого піднебіння зімкнення, яке переходить у щілину. Бокові краї язика прилягають до верхніх бокових зубів. М'яке піднебіння підняте.
Уточнення характеристики звуку: передньоязиковий альвеолярний зімкнено-щілинний глухий твердий приголосний.
4. Закріплення правильної вимови звука:
 - 1) повторити склади: ЧА, ЧО, ЧУ, ЧИ, ЧЕ, АЧ, ОЧ, УЧ, ИЧ, ЕЧ;
 - 2) назвати малюнки: «Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків» А.Я.Малярчук, ст. 178-199;
 - 3) розвиток логічного мислення:

Їду-їду, ні колес, ні сліду (вен, чо)
Ні сани, ні віз, і їде без коліс (вен, чо)
Жовтенькі клубочки
Ходять біля мами-квочки (та, кур, ча)
Б'ють мене старі й малі
І в повітрі, й на землі,
Та від цього не вмираю,
Тільки весело стрибаю (ч, м, я)
Тече, тече - не витече,
Біжить, біжить - не вибіжить (ка, річ)
Кожушок п'ять ріжків має,
П'ять братів туди влізає.
У деньок морозний там
Тепло й хороше братам (ка, ру, ка, вич)
Довгі ноги, довгий ніс
По болоті ходить скрізь (ля, чап)
Все життя вона в одній
У сорочці костяній
Отака невдаха.
Хто це?... (черепаха)
5. Знайомство з буквою Ч:
 - 1) читання складів, слів;
 - 2) д/ігри «Які букви?», «Яке слово?», «Ланцюжок слів».

39 ЗАНЯТТЯ

Тема: диференціація звуків Ч-Ц-С

Мета: закріпити чітку вимову звуку **Ч**. Розвивати фонематичний слух, увагу, чітке мислення.

Обладнання: дзеркала, предметні малюнки, «Дидактичний матеріал» А.Я. Малярчук, д/ігри «З якої казки?», «Ланцюжок слів», «Ромашка», «Поїзд»

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.

Нетерплячий

Чому **ц**уцик у **м**уці?

Він хотів спекти млинці.

Та **с**обача **в**дача

Дуже **н**етерпляча.

Лиш розбовтав тісто -

З'їв його **в**се **ч**исто

(Т. Бойко)

- В цьому вірші майже однакова кількість звуків **Ч-Ц-С**

3. Розвиток фонематичного сприймання:
 - 1) гра «Впіймай звук». Визначити звук **Ч** серед
 - а) звуків,
 - б) в складах,
 - с) в словах;
 - 2) повторити склади: ча-ца, чо-цо, чу-цу, чи-ци, че-це, ца-ча, цо-чо, цу-чу, ци-чи, це-че;
 - 3) гра «Відлуння».
4. Закріплення чіткої вимови звуку **Ч**:
 - 1) повторити слова: «Дидактичний матеріал» А.Я. Малярчук (ст. 200-209);
 - 2) розвиток логічного мислення:

Хоч великі зуби маю,
Та нікого не кусаю.
Як мене ж хто вкусить,
То заплакати мусить
Я до цього звик.
Звуть мене - ... (часник).
5. Прочитати оповідання М. Коцюбинського «Два цапки». Відповісти на питання.
 - 1) Хто зустрілися на кладці?
 - 2) Де зустрілися два цапки?
 - 3) Що хотіли зробити цапки?
 - 4) Що треба було зробити, щоб перейти через джерельце?
 - 5) Що зробили цапки?
 - 6) Яка розмова між ними відбулася?
 - 7) Що трапилось після розмови?
 - 8) Що трапилось під час бійки?

- 9) Куди потрапили цапки?
 - 10) Чому цапки не змогли перейти через кладку?
 - 11) Чи правильно вчинили цапки?
 - 12) Що треба було зробити?
 - 13) Як би ви поступили?
- Перекажіть оповідання. Пригадайте слова із звуками **Ц, Ч**, що зустрічались в цьому оповіданні. Візначте місце звуків в словах.
6. 1) читання;
 - 2) д/ігри «З якої казки?», «Ланцюжок слів», «Ромашка», «Поїзд».

40 ЗАНЯТТЯ

Тема: знайомство з буквою **Щ**

Мета: познайомити дітей з буквою **Щ**. Розвивати фонематичний слух, увагу, логічне мислення.

Обладнання: дзеркала, предметні малюнки, "Дидактичний матеріал" А.Я. Малярчук, д/ігри "Ромашка", "Поїзд".

Хід заняття

1. Організаційний момент.
2. Постановка мети заняття.
До**щ** хлю**щ**ить на зелен плю**щ**.
Під плю**щ**ем сховався хру**щ**.
Каже **щ**иро хру**щ** плю**щ**у:
«Не боюся я до**щ**у»
3. Розвиток фонематичного сприймання:
 - 1) гра «Впіймай звук». Виділити **Щ** серед:
 - а) звуків,
 - б) в складах,
 - в) в словах;
 - 2) повторити пари складів: ША-ЩА, ШО-ЩО, ШУ-ЩУ, ШИ-ЩИ, ШЕ-ЩЕ, ЧА-ЩА, ЧО-ЩО, ЧУ-ЩУ, ЧИ-ЩИ, ЧЕ-ЩЕ;
 - 3) гра «Відлуння».
4. Що поєднують в собі два звуки: **Ш** та **Ч**? (обидва тверді)
5. Закріплення правильної вимови:
 - 1) повторити слова: «Дидактичний матеріал ...» А.Я. Малярчук, (ст. 210-215);
 - 2) доповнити речення назвами малюнків:

На гачок піймався (ля**щ**)
Над квіткою кружляє (хру**щ**)
Ми посадили агрусу (ку**щ**)
По стінах плететься (плю**щ**)
У каструлі гарячий (бор**щ**)
Вчора йшов (до**щ**)
 - 3) розвиток логічного мислення:

Хто хвіст залишає, а від ворога тікає? (я**щ**ірка)

Упіймав Івасик рибу,
Але витягнути - мука!
Бо сердита і велика
На гачок зловилась... (щука)

- 4) повторити прислів'я та приказки:
Щира правда всюди куток знайде.
Добра слово краще за цукор і мед.
Полохлива ворона і куца боїться.
Що сіре, те й вовк.
Того, хто каже правду, попереду чекає щастя.
Слова щирого вітання дорожчі за частування.
Що знаєш, що вмієш, те за плечима не носити.
Вночі тріщить, а вдень плющить.
Силою не хвались - краще трудись.
6. 1) читання;
2) д/ігри «Ромашка», «Поїзд».

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. А. Я. Малярчук. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків. Київ. «Райдуга», 1995.
2. Березин Ф., Головин Б.Н. Общее языкознание. -М.: Просвещение, 1970.-416
3. Богуш А.М. Речевая подготовка детей к школе. -К.: Радянська школа. 1984.- Рбс.
4. Гвоздев А.Н Вопросы изучения детской речи. -М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961.-471с.
5. Данілавічюте Е.А. Порушення письма у учнів II-IV класів з дитячим церебральним паралічем та шляхи їх корекції. Автореферат, к-та пед. Наук 13.00.03 / Інститут дефектології АПН У країни -К. 1997.-24с.
6. Жинкин Н.И. Механизмы речи. -М., 1958
7. Жукова Н.С. Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Преодоление задержки речевого развития у дошкольников. М.-Просвещение, 1973. -222с.

8. Карлек К.К. Некоторые теоретические вопросы сравнительного анализа нарушений чтения и письма у учащихся /Учитель - дефектолог: проблемы подготовки/ Под.ред.В.А.Лапшина. -М.-МГПИ им. Ленина,1988.-с.73-83.
9. Корекційна педагогіка: Основи навчання і виховання дітей з відхиленнями в розвитку / Б.П.Пузанов, В.І.Селіверстов, С.Н.Шаховська, Ю.А.Костенкова; Під ред. Б.П.Пузанова. – М.: Видавничий центр «Академія», 1998.
- 10.Лалаева Р.М. Нарушение речи и система их коррекции в процессе логопедической работы во вспомогательной школе. Автореф. дис.д-ра пед.наук-М.: 1989.-34с.
11. Лапшин В.А., Пузанов Б.П. Основы дефектологии. – М.: Просвещение, 1991.
- 12.Левина Р.Е. Нарушение письма у детей с недоразвитием речи.-М: Изд-во АПН РСФСР, 1961.-311с.
- 13.Левина Р.Е. Принципы анализа нарушений у детей //Труды второй научной сессии дефектологии. -М., 1959. -с. 166-173.
- 14.Леонтьев А.А. Язык, речь и речевая деятельность. -М.: 1969. -214с.
- 15.Орфинская В.К. Развитие фонологических представлений у детей. - Л.,1946. -197с.
- 16.Логопедична допомога дітям з фонетико-фонематичними вадами мови. Методичні рекомендації. Київ, 1996.
- 17.О. В. Правдина. Логопедия. «Просвещение». М. , 1969. Нарушения речи и голоса у детей. П/р С. С. Ляпидевского та С. Н. Шаховской. М., «Прсвещение». 1975.
- 18.Соботович Е.Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции. -Киев: ИЗМН, 1995. -с.203.
- 19.Соботович Е.Ф. Психолингвистическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования. -К.: ИЗМН, 1997. -44с.
- 20.Соботович С.Ф., Готченко О.М. Природа фонетичних помилок у письмових роботах розумово відсталих учнів. //Питання дефектології. - Вип.12. -1978. -с. 109-116.
- 21.Спеціальна дошкільна педагогіка: Учбовий посібник/ Е.А.Стребельова, А.Л.Венгер, Е.А.Екжанова та інш.; Під ред. Е.А.Стребельової. – М.: Видавничий центр «Академія», 2002.
- 22.Спеціальна педагогіка / Л.І.Аксьонова, Б.А.Архіпов, Л.І.Белякова та ін.; Під ред. Н.М.Назарової. – М.: Видавничий центр «Академія», 2004.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОПОПП
Зам. № 974 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1